

DİL SOSYOLOJİSİ

Dil ve Toplum Etkileşimi

EDİTÖR
Kadir CANATAN

© Copyright 2025

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Yayınevi A.Ş. 'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçlı kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN	Yayıncı Sertifika No
978-625-375-498-3	47518
Kitap Adı	Baskı ve Cilt
Dil Sosyolojisi Dil ve Toplum Etkileşimi	Vadi Matbaacılık
Editör	Bisac Code
Kadir CANATAN ORCID iD: 0000-0003-2358-6051	SOC026000
Yayın Koordinatörü	DOI
Yasin DİLMEN	10.37609/akya.3668
Sayfa ve Kapak Tasarımı	
Akademisyen Dizgi Ünitesi	

Kütüphane Kimlik Kartı

Dil Sosyolojisi Dil ve Toplum Etkileşimi / ed. Kadir Canatan.
Ankara : Akademisyen Yayınevi Kitabevi, 2025.
310 s. : resim, şekil, tablo, fotoğ. ; 160x235 mm.
Kaynakça ve Dizin var.
ISBN 9786253754983

GENEL DAĞITIM
Akademisyen Yayınevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A Yenışehir / Ankara
Tel: 0312 431 16 33
siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

Dil, sadece düşüncenin aracı değil, aynı zamanda toplumun aynasıdır. İnsanlar konuşarak yalnızca bilgi aktarmaz, aynı zamanda kimlik kurar, aidiyet bildirir, sınırlar çizer, ilişkiler inşa eder ve iktidar üretir. Bu bağlamda dil, bireysel bir faaliyet olmaktan çok toplumsal bir pratik olarak ele alınmalıdır. Dilin toplumsal doğasını araştıran *dil sosyolojisi* disiplini, bu temel varsayımdan hareketle dil ile toplum arasındaki karmaşık ilişkileri anlamaya çalışır. Hangi dilin, hangi bağlamda, kim tarafından, ne amaçla ve nasıl kullanıldığı sorusu, aynı zamanda toplumun yapısına, kültürel kodlarına, sınıfsal ayrımlarına ve tarihsel dönüşümüne dair ipuçları sunar. Bu nedenle dil sosyolojisi, toplumsal çözümlemenin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir.

Dil ile toplum arasında karşılıklı ve dinamik bir etkileşim vardır. Dil, bireylerin düşünce dünyasını biçimlendirdiği kadar, toplumsal yapının da kurucu unsurlarından biridir. Ancak bu ilişki tek yönlü değildir. Toplum, tarihsel süreç içerisinde dili dönüştürür; ona yeni biçimler, anlamlar ve işlevler kazandırır. Bu karşılıklı etkileşim hattı, yalnızca gündelik iletişim pratiklerini değil; aynı zamanda kimlik oluşumlarını, toplumsal tabakalaşmaları, kültürel kodları ve iktidar ilişkilerini de içerir. Dil sosyolojisi disiplini, işte bu çok katmanlı ilişkiyi çözümlemeye çalışır: Dilin toplumu nasıl şekillendirdiğini ve toplumun dili hangi dinamiklerle dönüştürdüğünü anlamaya yönelir.

Elinizdeki bu edisyon çalışma, dilin sosyolojik boyutlarına dair teorik çerçeveleri ve ampirik gözlemleri bir araya getirerek, alanın farklı veçhelerine ışık tutmayı hedeflemektedir. Üç ana kısımdan oluşan eser, hem akademik bir kaynak olma hem de çeşitli sosyal kesimlerin ve kurumların dilsel pratiklerine dair derinlikli bir okuma sunma iddiasındadır.

Birinci kısım, “**Dil Sosyolojisine Dair Teorik Yaklaşımlar**” başlığını taşımaktadır. Bu kısımda, dil sosyolojisinin konu evreni, tarihsel gelişim süreci ve sosyolojik araştırmalarındaki yeri ele alınmaktadır. Ayrıca, klasik ve çağdaş sosyolojik teorilerin dil olgusuna nasıl yaklaştığı, örneğin işlevselci, çatışmacı ya da sembolik etkileşimci bakış açılarının dili nasıl konumlandığı tartışılmaktadır. Bu kuramsal zemin, çalışmanın tümüne yön veren temel perspektifleri ortaya koyarak okuyucuyu alana hazırlamaktadır.

İkinci kısım, “**Sosyal Kesimlerin ve Kurumların Dili**” başlığını taşımakta ve dilin çeşitli sosyal aktörler ve kurumsal yapılar içinde nasıl işlediğini örneklerle göstermektedir. Gençliğin kendine özgü dil biçimleri, göçmenlerin çokdilli pratikleri, medyada kullanılan ayrımcı söylemler, dinin kendine özgü dilsel yapısı ve iktisat, sinema ya da beden dili gibi

disiplinlerarası konular bu kısımda ele alınmaktadır. Böylece dilin sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda bir temsil, yeniden üretim ve direniş alanı olduğu gösterilmektedir. Bu kısım aynı zamanda kültürel sermaye ve sosyal eşitsizlikler bağlamında dilin nasıl aktarıldığını ve bu aktarım süreçlerinin hangi toplumsal sonuçlara yol açtığını tartışarak önemli katkılar sunmaktadır.

Üçüncü ve son kısım, “**Dil Politikaları, Dijitalleşme ve Küreselleşme**” başlığını taşımakta ve günümüz dünyasının değışen dilsel dinamiklerini konu edinmektedir. Cumhuriyetin dil politikalarından Avrupa’daki azınlık dillerine, çokkültürlü toplumlarda çokdilli eğitim modellerinden yapay zekânın dil üzerindeki etkisine kadar geniş bir yelpazede dilsel dönüşümler tartışılmaktadır. Bu kısım, hem tarihsel hem de güncel meseleleri ele alarak dilin sadece bireyler arasında değil, devletler, kurumlar ve küresel aktörler arasında da nasıl bir mücadele alanı olduğunu gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak bu eser, dilin toplumsal doğasını farklı boyutlarıyla ele alarak hem teorik bir derinlik hem de ampirik bir zenginlik sunmaktadır. Sosyoloji, iletişim, eğitim, siyaset bilimi ve kültürel çalışmalar gibi farklı disiplinlere hitap eden bu derleme, dilin toplum içindeki çok katmanlı işlevlerini görünür kılmayı ve bu alandaki akademik tartışmalara katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Bu vesileyle, çalışmaya değerli katkılar sunan tüm yazarlara gönülden teşekkür ederim. Ayrıca bu kitabın yayımlanmasını mümkün kılan yayınevine, gösterdikleri ilgi, titizlik ve destek için müteşekkirim. Bu ortak emeğin, dil sosyolojisi alanında Türkiye’de bir boşluğu doldurması yanında yeni tartışmalara ve araştırmalara da kapı aralmasını temenni ediyorum.

Kadir CANATAN

İstanbul, Temmuz 2025

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KISIM DİL SOSYOLOJİSİNE DAİR TEORİK YAKLAŞIMLAR

- BÖLÜM 1 Dil Sosyolojisi: Konuları, Gelişmesi ve Yararları1
Kadir CANATAN
- BÖLÜM 2 Sosyolojik Teorilerin Dil Olgusuna Yaklaşımları15
Kadir CANATA

İKİNCİ KISIM SOSYAL KESİMLERİN VE KURUMLARIN DİLİ

- BÖLÜM 3 Gençliğin Dili.....39
Vehbi BAYHAN
- BÖLÜM 4 Hollanda'da Türkiyeli ve Faslı Gençlerin Dil Kullanımları53
Kadir CANATAN
- BÖLÜM 5 Göçmenlere Yönelik Ayrımcı Dilin Yapısı.....65
Sait VESEK
- BÖLÜM 6 Din Dilinin Sosyolojisi: Teorik Bir Giriş.....91
Ahmet ASLAN
- BÖLÜM 7 (Sosyal) Medyanın Dili115
Osman METİN
- BÖLÜM 8 Sinemanın Dili131
M. Çağlar KURTDAŞ

BÖLÜM 9	İktisat Dili veya Maddenin Mana'ya Hakimiyeti.....	149
	<i>Sami ŞENER</i>	
BÖLÜM 10	Din Dilinden Modernleşme Diline.....	167
	<i>Fahri ÇAKI</i>	
BÖLÜM 11	Beden Dili	187
	<i>Murat YÜKSEL</i>	
BÖLÜM 12	Sosyal ve Kültürel Sermaye Bağlamında Dil Aktarımı ve Eşitsizlikler.....	217
	<i>Ahmet USANMAZ</i> <i>Recep BOZKURT</i>	

ÜÇÜNCÜ KISIM DİL POLİTİKALARI, DİJİTALLEŞME VE KÜRESELLEŞME

BÖLÜM 13	Cumhuriyetin Dil Politikası	229
	<i>Yonca ALTINDAL</i>	
BÖLÜM 14	Avrupa'da Dilsel Azınlık Politikaları	241
	<i>Kadir CANATAN</i>	
BÖLÜM 15	Çokkültürlü Toplumlarda Çokdilli Eğitim Olanakları: Teori, Politika ve Uygulama Olarak Hollanda-Friesland Örneği.....	255
	<i>Kadir CANATAN</i>	
BÖLÜM 16	Yapay Zeka, Doğal Dil Üretimi ve Yaratıcı Yazarlığın Geleceği...271	
	<i>Ömer KÜÇÜK</i>	
BÖLÜM 17	Küreselleşme ve Dilsel Çeşitliliğin Geleceği	281
	<i>Kadir CANATAN</i>	

YAZARLAR

Doç. Dr. Yonca ALTINDAL

Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı
Sosyoloji AD.

Doç. Dr. Ahmet ASLAN

Samsun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

Prof. Dr. Vehbi BAYHAN

Bandırma Onyeddi Eylül Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Sosyoloji Bölümü

Dr. Recep BOZKURT

Sosyolog, Bağımsız Araştırmacı

Prof. Dr. Kadir CANATAN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal
Hizmet Bölümü

Prof. Dr. Fahri ÇAKI

Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Doç. Dr. M. Çağlar KURTDaş

Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat
Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Ömer KÜÇÜK

Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN

Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Prof. Dr. Sami ŞENER

Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat
Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet USANMAZ

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal
Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet

Dr. Öğr. Üyesi Sait VESEK

Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü

Doç. Dr. Murat YÜKSEL

Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat
Fakültesi Sosyoloji Bölümü

DİL SOSYOLOJİSİ: KONULARI, GELİŞMESİ VE YARARLARI

*Kadir CANATAN*¹

Dil Sosyolojisinin Tanımı ve Konuları

Dil sosyolojisi, dil ile toplum arasındaki ilişkiyi inceleyen bir sosyoloji alanıdır. Dilin sosyal bağlamlarda nasıl işlediğini, sosyal faktörlerin dil kullanımını nasıl etkilediğini ve dilin sosyal etkileşimleri, güç dinamiklerini, kimliği ve kültürel uygulamaları nasıl etkilediğini araştırır. Daha ayrıntılı bir açıklama yapmak gerekirse dil sosyolojisinin araştırdığı konular ve alanlar şöyle betimlenebilir: Dil sosyolojisi, her şeyden önce dilin sınıf, etnik köken, cinsiyet ve meslek gibi sosyal yapıları nasıl yansıttığına ve şekillendirdiğine odaklanır. Ayrıca dilin bölge, yaş ve sosyal statü gibi sosyal faktörlere göre nasıl değiştiğini de inceler.

İkinci olarak bu disiplin, dilin güç uygulamak, sosyal kontrolü sürdürmek ve sosyal eşitsizlikleri yeniden üretmek için nasıl kullanılabileceğini araştırır. Baskın grupların otoritelerini meşrulaştırmak için dili nasıl kullandıklarına ve marjinal grupların direnmek için dili nasıl kullandıklarına bakar.

Üçüncü olarak dil sosyolojisi, dilin bireysel ve grup kimliğine nasıl bağlandığını araştırır. İnsanların etnik, ulusal ve cinsiyet kimlikleri de dahil olmak üzere sosyal kimliklerini ifade etmek için dili nasıl kullandıklarını ele alır.

Dördüncü olarak bu sosyoloji disiplini, dil bakımı, değişimi ve çok dilli toplumlarda dil seçimi politikaları dahil olmak üzere iki dillilik ve çok dillilik sosyal etkilerini inceler.

Beşinci olarak dil sosyolojisi hükümetlerin ve kurumların toplumdaki dilleri nasıl yönettiğini inceler; resmi diller, dil eğitim politikaları ve azınlık dillerinin korunması hakkındaki kararlar buna dahildir.

Son olarak sosyolinguistikçiler, farklı dil toplulukları arasındaki iletişim dahil olmak üzere sosyal faktörler nedeniyle dillerin zamanla nasıl değiştiğini inceler. Sosyal etkileşimlerin yeni kelimelerin, ifadelerin ve dilbilgisi yapılarının benimsenmesine nasıl yol açtığını araştırırlar.

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

Kaynaklar

- Bernstein, B. (1971–1975). *Class, codes, and control* (Vols. 1–4). London: Routledge & Kegan Paul.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Cambridge: Polity Press.
- Fishman, J. A. (1966). *Language loyalty in the United States: The maintenance and perpetuation of non-English mother tongues by American ethnic and religious groups*. The Hague: Mouton.
- Fishman, J. A. (1972). *Language and nationalism: Two integrative essays*. Rowley, MA: Newbury House.
- Gumperz, J. J. (1982). *Discourse strategies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haugen, E. (1972). *The ecology of language: Essays by Einar Haugen* (A. Dil, Ed.). Stanford, CA: Stanford University Press.
- Hymes, D. (1974). *Foundations in sociolinguistics: An ethnographic approach*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Labov, W. (1966). *The social stratification of English in New York City*. Washington, DC: Center for Applied Linguistics.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Tannen, D. (1990). *You just don't understand: Women and men in conversation*. New York, NY: William Morrow.

SOSYOLOJİK TEORİLERİN DİL OLGUSUNA YAKLAŞIMLARI

*Kadir CANATAN*¹

Giriş

Sosyoloji ve dil sosyolojisindeki teorik görüşlerin gelişimi, sosyolojik düşüncenin daha geniş evrimini yansıtan çeşitli entelektüel gelenekler tarafından şekillendirilmiştir. Émile Durkheim, Max Weber ve Karl Marx gibi erken dönem sosyologlar, toplumların nasıl işlediğini, toplumsal düzenin doğasını ve toplumsal değişimin dinamiklerini inceleyerek sosyolojinin temellerini atmışlardır. Bu düşünürler özellikle dile odaklanmamış olsalar da fikirleri daha sonraki sosyolojik dil teorilerini etkilemişlerdir.

Durkheim, toplumsal değerleri ifade etme ve güçlendirme aracı olarak dilin incelenmesiyle ilişkilendirilebilecek kolektif bilinç ve toplumsal normların rolünü vurgulamıştır. Weber, toplumsal eylem ve insan davranışındaki anlamın önemine ilişkin analizi, dilin toplumsal etkileşimlerde iletişim ve yorumlama aracı olarak anlaşılması için zemin hazırlamıştır. Marx ise, ideolojinin rolüne ve toplumun maddi koşullarına odaklanmış ve bu daha sonra dilin eleştirel teorilerine, özellikle de dilin güç ilişkilerini yeniden üretmek veya bunlara meydan okumak için nasıl kullanılabileceği konusunda içgörüler sağlamıştır.

20. yüzyılın başından itibaren yapısalcılık ve işlevselcilik sosyolojide etkili olmaya başlamış ve özellikle dilbilimci Ferdinand de Saussure ile Amerikalı sosyolog Talcott Parsons kendi teorik yaklaşımlarına uygun olarak dil teorileri geliştirmişlerdir. Dilbilimci Ferdinand de Saussure'den etkilenen yapısalcılık, dili bir yapı içinde işleyen bir işaretler sistemi olarak görmektedir. Bu bakış açısı, yapısalcı fikirleri kültüre ve topluma uygulayan ve altta yatan yapıların sosyal davranışı ve iletişimi nasıl şekillendirdiğini düşünen Claude Lévi-Strauss gibi sosyologları etkilemiştir. Talcott Parsons ile ilişkilendirilen işlevselci yaklaşım, toplumu, parçaları istikrarı teşvik etmek için birlikte çalışan karmaşık bir sistem olarak görür. Bu görüşe göre dil, iletişimi ve kültürün iletilmesini sağlayarak toplumsal düzeni korumak için temel bir mekanizma işlevi görmektedir.

Sembolik etkileşimcilik, 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve özellikle 1930'lar ve 1960'lar arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde önemli bir etki kazanmıştır. Bu kura-

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

Postyapısalcı düşünürler (Foucault, Derrida) ise, dilin sabit anlamlar yaratmaktan ziyade, sürekli kayganlaşan ve bağlama göre değişen bir güç alanı oluşturduğunu savunmuşlardır. Etnometodoloji ve konuşma analizi gibi mikro düzeydeki yaklaşımlar, gündelik iletişim pratikleri üzerinden sosyal düzenin nasıl üretildiğini incelemiştir.

Öte yandan, kültürel sosyoloji dili kolektif bellek, kültürel kimlik ve sembolik yapılarla ilişkilendirirken; feminist dil eleştirisi ve eleştirel ırk teorisi temelli çalışmalar, dilin cinsiyetçi ve ırk temelli eşitsizlikleri nasıl ürettiğini ve alternatif dil pratikleriyle nasıl dönüştürülebileceğini göstermiştir.

Bütün bu teorik çerçeveler, dilin toplumsal yaşamda hem edilgen bir yapı (toplumsal güçler tarafından biçimlenen) hem de etkin bir araç (toplumsal gerçekliği inşa eden) olarak iki yönlü bir işlev gördüğünü göstermektedir. Dil, bir yandan sosyal yapıların ve iktidar ilişkilerinin ürünü olurken, diğer yandan bireyler ve topluluklar tarafından bu yapıları dönüştürmek, kimlikler yaratmak ve yeni anlamlar inşa etmek için etkin biçimde kullanılmaktadır. Dolayısıyla, dile yönelik sosyolojik yaklaşımlar bize hem “dilini bize ne yaptığı” hem de “bizim dile ne yaptığımızı” sorularını eş zamanlı düşünmeyi öğütlemektedir. Bu çift yönlü analiz, dilin toplumsal yaşam içindeki karmaşık, dinamik ve çok katmanlı doğasını daha derinlikli bir şekilde kavramamıza imkân tanımaktadır.

Kaynaklar

- Bakhtin, M. M. (1981). *The dialogic imagination: Four essays* (M. Holquist, Ed.; C. Emerson & M. Holquist, Trans.). Austin: University of Texas Press.
- Barthes, R. (1967). *The death of the author*. Aspen, 5–6.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power* (J. B. Thompson, Ed.; G. Raymond & M. Adamson, Trans.). Cambridge: Harvard University Press.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. New York: Routledge.
- Delpit, L. (1995). *Other people's children: Cultural conflict in the classroom*. New York: The New Press.
- Derrida, J. (1967). *Of grammatology* (G. C. Spivak, Trans.). Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
- Firth, J. R. (1957). *Papers in linguistics 1934–1951*. London: Oxford University Press.
- Foucault, M. (1969). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). London: Routledge.
- Garfinkel, H. (1967). *Studies in ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Gates Jr., H. L. (1988). *The signifying monkey: A theory of Afro-American literary criticism*. New York: Oxford University Press.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City, NY: Doubleday.
- Goodwin, C. (1981). *Conversational organization: Interaction between speakers and hearers*. New York: Academic Press.
- Gramsci, A. (1971). *Selections from the prison notebooks* (Q. Hoare & G. Nowell Smith, Eds. & Trans.). New York: International Publishers.
- Heritage, J. (1984). *Garfinkel and ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Heller, M. (1999). *Linguistic minorities and modernity: A sociolinguistic ethnography*. London: Longman.
- Hooks, B. (1994). *Teaching to transgress: Education as the practice of freedom*. New York: Routledge.
- Inoue, A. B. (2015). *Antiracist writing assessment ecologies: Teaching and assessing writing for a socially just future*. Fort Collins, CO: The WAC Clearinghouse.
- Jefferson, G. (1973). A case of precision timing in ordinary conversation: Overlapped tag-positioned address terms in closing sequences. *Semiotica*, 9(1), 47–96.
- Kristeva, J. (1974). *Revolution in poetic language* (M. Waller, Trans.). New York: Columbia University Press.
- Lacan, J. (1966). *Écrits: A selection* (A. Sheridan, Trans.). New York: Norton.
- Pennycook, A. (1998). *English and the discourses of colonialism*. London: Routledge.

- Royster, J. J. (2000). *Traces of a stream: Literacy and social change among African American women*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation* (G. Jefferson, Ed.). Oxford: Blackwell.
- Schegloff, E. A. (2007). *Sequence organization in interaction: A primer in conversation analysis I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Spivak, G. C. (1988). Can the subaltern speak? In C. Nelson & L. Grossberg (Eds.), *Marxism and the interpretation of culture* (pp. 271–313). Urbana: University of Illinois Press.
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology: A multidisciplinary approach*. London: Sage.

GENÇLİĞİN DİLİ

Vehbi BAYHAN¹

“Kalp deniz, dil kıyıdır. Denizde ne varsa kıyıya o vurur”

Mevlâna

Giriş

Gençliğin dili, çağın ruhu ile toplumsal ve kültürel yapının bir ürünüdür. Her kuşağın kendine has dili vardır. Gençler kimliklerini inşa ederken dil kullanım pratikleri de içinde buldukları toplumdaki soyutlanamaz. Bir ailede dünyaya gelen birey taklit ederek, gözlemleyerek ve tekrar ederek anadilini öğrenir. Konuşurken ilk kelimesinin ne olacağı, anne veya baba sözünü mü ilk söyleyeceği merak ve heyecanla beklenir. Çocuğa konulan isim özenle seçilir. Anne ve babasından aldığı kromozom sayısına göre biyolojik olarak erkek veya kadın olarak dünyaya gelen birey, aileden başlayarak toplumsal cinsiyet rol modellerini, yani erkek ve kadın olmayı sosyalleşme sürecinde öğrenir. İçinde doğduğu ailede kültürel veraset unsurlarını hazır bulur. İçinde doğduğu ailenin din ve mezhebini, ırk ve etnik yapısını, sosyal sınıfını, gelenek ve göreneklerini taşır ve kimliğinin bileşenlerini içselleştirir. Bütün kimliğinin sosyolojik değişkenleri öğrendiği anadiline de yansır. Bireyin kullandığı dil içine doğduğu kültürel verasetten ayrılamaz. Toplum içinde karşılıklı etkileşim dilin çerçevesini oluşturur. Bu çerçevede, tek ve yeknesak bir gençlik dilinden söz edilemez. Bağlamdan bağlama değişen gençlik dilleri vardır.

Dil, sadece konuşma ve yazmayı değil sembolik davranışlar, müzik ve dijital ortamda oluşan kendine özgü ifadeleri de içerir. Gençlik, kendi yaşadıkları zamanın teknolojik, sosyal ve kültürel değişimine paralel olarak kendi dilini inşa etmektedir. Her çağda gençliğin dili kendinden önceki kuşağın dilinden farklıdır. Gençliği anlama yollarından biri iletişim dilini ve bu dilin üretildiği sosyolojik bağlamı anlamaktan geçer. Özellikle Y ve Z kuşağında sosyal medya, gençlerin kendine has dilini geliştirmelerinde önemli bir platform olmuştur.

Gençliğin dili, sosyolojik açıdan toplumsal cinsiyet, sosyal sınıf, yerleşim yeri, eğitim, etnik kimlik vb. değişkenler açısından farklılık gösterir. Dolayısıyla gençliğin dili, gençlik

¹ Prof. Dr. Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü, vehbi.bayhan@gmail.com, ORCID iD: 0000-0001-5567-3438

Kaynaklar

- Açıkalın, İ. (1991). Türk Gençlerinin Yaşıtları Arasında Kullandıkları Konuşma Biçimleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 75-78.
- Asutay, H. (2001). "Gençliğin Dili", *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 1-21.
- Bayhan, V. & Yasuntimur, A. & Ak, E. (2024). X, Y ve Z Kuşağının Sosyal Medya Algılarının Metaforu ve Z Kuşağının Gündelik Jargonu, *Sosyoloji Alanında Uluslararası Akademik Çalışmalar*, (Ed: V. Bayhan ve M. Firat), Haziran 2024, Ankara: Serüven Yayınevi, Ss. 1-16.
- Bayhan, V. (2022). "Türkiye'de Gençlik ve Kuşaklar", *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, (ed.) Ü. Şentürk, Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Berger, P.L., Berger, B., Kellner, H. (1985). *Modernleşme ve Biliş*, Çev.C. Cerit, Sh. 225, İstanbul: Pınar Yayınları.
- Bosnalı, S. & F. Er (2015). Les Gens Du Balto'da Kullanılan Sözcükler Açısından "Genç Dili" Üzerine Toplumdilbilimsel Bir İnceleme, *Humanitas - Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, December 2015, ss. 71-88.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*, (çev.) F. Öztürk, B. Uçar, M. Gültekin, A. Sümer, Ankara: Heretik Yayınları.
- Canbulat, M. & Ö. Güven & M.Ç.Çağlar (2017). Öğrenim Düzeylerine Göre Gençlik Dili Değişkesi, *International Journal of Language Academy*, Volume 5/8 December 2017 p. 111 / 126
- Çolak, G. (2020). *Toplumdilbilimi, Toplumsal Cinsiyet ve Dil*, 2.Baskı, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayınları.
- Dağabakan, F. Ö. (2017). Türkçe ve Almanca Sosyal Medyada Gençlik Dili, *International Journal of Language Academy*, Volume 5/4 August 2017, pp. 113/127
- Efeoğlu-Özcan, E., & Işık-Güler, H. (2024). Derlem dilbilim ile gençlik diline bakış: Türkçe için ihtiyaçlar ve gelişim alanları. *Dil Dergisi*, 175 (2), 92-115.
- Gökçe, B. (1984). *Orta Öğretim Gençliğinin Beklentisi ve Sorunları*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Hewitt, J.P. & Shulman, D. (2019). *Benlik ve Toplum. Sembolik Etkileşimci Sosyal Psikoloji*, Çev.Editörü B. Aktaş, Sh.112, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kentel, Ferhat (2005): "Türkiye'de Genç Olmak: Konformizm ya da Siyasetin Yeniden İnşası", *Birikim Dergisi*, Ağustos 2005, İstanbul.
- Kır, B. (2016). *Alt Kültür Müziği Olarak Rap Şarkı Sözleri Üzerine Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Nazlı, E. H. (2016). Toplumdilbilime Genel Bir Bakış, SBARD, Yıl / Year 14 Sayı / Issue 28 Güz / Autumn2016/2, ss.37-66.
- O'Connor, A. (2004). The Sociology of Youth Subcultures, *Peace Review* 16:4, December (2004), 409-4J 4.
- Şad, S.N., & Kutlu, M. (2009). A Study of graffiti in teacher education. *Eğitim Araştırmaları-Eurasian Journal of Educational Research*, 36, ss. 39-56
- Zengin, D. (2024). Toplumdilbilim ve Bazı Sorunlar. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(1), 154-159.
- İnternet Kaynakları**
- Alabay, S. (2017). Sociolinguistics Of English: A Literature Review İngilizce Sosyolinguistiği: Bir Edebiyat Değerlendirmesi, *İJHAR*, Aralık 2017, Yıl 2, Ek Sayı, <https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/15111059>
- Androustopoulos, J. (2005). Research on Youth-Language, In book: *Sociolinguistics* (pp.1496-1505), DOI:10.1515/9783110171488.2.8.1496)
- Göka, E. (2025). [Instagram.com/drerolgoa](https://www.instagram.com/drerolgoa), 30.01.2025
<https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>
- Uçansoy, N. (2024). Z kuşağının kendi gizli dili mi var yoksa biz mi yaşlandı?, 22.03.2024, <https://www.haberturk.com/z-kuşaginin-kullandigi-jargon-argo-dili-ve-ergen-sozlugu-3671301?page=6>
- Wilkinson, C. (2023). Shock to the cistern: the riotous, revealing world of graffiti in public bathrooms, *The Guardian*, 21. Dec. 2023, <https://www.theguardian.com/artanddesign/2023/dec/21/toilet-graffiti-latrinalia>

HOLLANDA'DA TÜRKİYELİ VE FASLI GENÇLERİN DİL KULLANIMLARI

*Kadir CANATAN*¹

Giriş

Hollanda'daki Türkiyeli ve Faslı gençlerin sosyal statüsü ve kimlik gelişimi, göç geçmişi, eğitim, sosyo-ekonomik konum, dil kullanımı ve kültürel entegrasyon gibi çeşitli faktörlerin rol oynadığı karmaşık ve kapsamlı bir olgudur. Hollanda'daki pek çok Türkiyeli ve Faslı genç, çoklu kimlikler geliştirmektedir. Hem kendi ülkelerine (ya da ebeveynlerinin ülkesine) hem de Hollanda'ya bağlı bir aidiyet geliştirmektedirler. Bu gençler sıklıkla kendi etnik kültürleri ile baskın Hollanda kültürü arasında gidip gelmekte ve bu da dinamik ve melez bir kimlik duygusuna yol açabilmektedir.

Gençler genellikle etnik kökenlerine ait unsurların Hollanda etkileriyle birleştirildiği kültürel melez bir kimlik yaratmaktadır. Bu dile, giyime, müziğe ve sosyal etkileşimlere yansımaktadır. İki dillilik, Türkiyeli ve Faslı gençlerin kimliğinin önemli bir özelliğidir. Hem ana dillerini (Türkçe, Arapça ya da Berberi) hem de Felemenkçeyi farklı bağlamlarda kullanmaktadır. Her iki dile de hâkim olmak, özgüvenlerine ve hem etnik topluluklarıyla hem de daha geniş Hollanda toplumuyla bağlantı kurmalarına katkıda bulunmaktadır. Kentsel bölgelerde bazı gençler, farklı dillerden unsurları birleştiren karma bir dil olan argo geliştirmektedirler. Sokak dili sıklıkla önemli bir kimlik belirteci olarak işlev görmektedir ve gençler arasındaki grup bağına güçlendirmektedir.

Pek çok Türkiyeli ve Faslı genç, kendilerini daha az elverişli sosyo-ekonomik konumlarda bulmaktadır. Genellikle düşük gelirlili mahallelerde yaşamakta, kaliteli eğitime daha az erişime sahip olup daha yüksek düzeyde işsizlikle karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu faktörler sosyal statülerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bu gençler hem okulda hem de daha geniş anlamda toplumda düzenli olarak ayrımcılığa ve sosyal dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Ayrımcılık etnik kökene, dine (örneğin başörtüsü takmak nedeniyle) veya dilin aksanına dayalı olabilmektedir. Bu onların kimlik gelişimlerini etkileyebilmekte ve yabancılaşma duygularına veya hâkim kültüre karşı direnmeye yol açabilmektedir.

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

Üçüncü ortak nokta telaffuz noktasındadır: Hollandacanın telaffuzu Türkçe veya Arapça seslerden etkilenmektedir. Bu, farklı bir aksanla veya Hollandaca'da standart olmayan seslerin kullanımıyla kendini gösterebilmektedir. Bazı gençler, diğer Hollandalılar tarafından bazen “sokak Hollandacası” olarak tanınan, standart Hollandaca'dan farklı bir tonlama modeli geliştirmektedirler.

Kelime bilgisi, gramer ve telaffuz farklarına dayalı bu tür dil kullanımları Türkiye'ye ve Faslı gençler arasında çoğu zaman grup kimliğini güçlendirmeye hizmet etmektedir. Özel konuşma şekli, bir dayanışma duygusu yaratmakta ve kendilerini diğer genç gruplardan ayırmaktadır. Sokak dili yalnızca kişinin kendi grubu içinde kullanılmaz, aynı zamanda örneğin hip hop veya rap gibi müziklerde belirli bir tutumu veya kimliği ifade etmek için stilistik bir araç olarak da hizmet etmektedir.

Gençlik altkültürüne mahsus bu dil kullanımları Hollanda dili üzerinde bir etki yaratmaktadır. Bu gençlerin Türkçe ve Arapçadan kelime ve ifadelerle tanışması bazen bu terimlerin Hollandaca dilinde daha yaygın kullanılmasına yol açmaktadır. Örneğin, “chill” (soğuk, serin) ve “spang” (gergin, tehlikeli) gibi terimler Hollanda'da daha geniş bir genç grubu tarafından benimsenmiştir.

Son olarak gençlerin yaşadıkları bölgeye bağlı olarak (örneğin Randstad'da ve Randstad dışında) Hollandaca konuşma şekli konusunda bölgesel farklılıklar da oluşmaktadır. Ana dillerinin etki derecesi, topluma ve ana dille temas derecesine bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir.

Özetlersek; Hollanda'da Türkiye'ye ve Faslı gençlerin konuştuğu Hollandaca, içinde yaşadıkları çokdilli ve çokkültürlü bağlama tanıklık eden dinamik, melez bir dil biçimidir. Sürekli gelişen ve Hollanda dili ve kültürünün yanı sıra kendi kültürel geçmişine ait unsurları da birleştiren bir dil formudur. Bu dil formu yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda kimliklerinin önemli bir yönü olarak da işlev görmektedir.

Kaynaklar

- Appel, R. (1999). *Straattaal: De mengtaal van jongeren in Amsterdam*. Amsterdam: Prometheus.
- Nortier, J. (2010). *Meertalig.nl: Jongeren en hun talen in de grote stad*. Amsterdam: Meertalig.nl.
- Nortier, J., & Svendsen, B. A. (Eds.). (2015). *Urban voices: The sociolinguistics of multicultural urban youth languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Van Oostendorp, M., et al. (2021). *De toekomst van onze taal: Nederlands en meertaligheid in de 21ste eeuw*. Amsterdam: Prometheus.
- Verhoeven, L. (1993). *Nederlands tussen Turks en Marokkaans: Taal en identiteit van jongeren in Nederland*. Dordrecht: Foris Publications.

GÖÇMENLERE YÖNELİK AYRIMCI DİLİN YAPISI

Sait VESEK¹

Giriş

Göç bireylerin veya grupların farklı nedenlerle belirli bir bölgeden başka bir bölgeye giderek orada geçici veya kalıcı olarak yerleşmeleridir. Bu yer değiştirme hareketleri gönüllü olabileceği gibi zorunlu koşulların sonucunda da ortaya çıkabilir. Göçler ülke içinde olabileceği gibi ülke dışına doğru da gerçekleşebilir. Göçler ekonomik sıkıntılar nedeniyle ya da savaş, çatışma, siyasi istikrarsızlık veya afetlerden dolayı olabilmektedir. Günümüzde göç, dünyadaki tüm ülkeleri etkileyen kaçınılmaz bir realite haline gelmiştir. Uluslararası Göç Örgütü'nün 2024 raporuna göre 2020 yılı itibarıyla dünya çapında 281 milyon kişi uluslararası göçmen olarak tanımlanmıştır. Bu rakam 2020 yılında dünya nüfusunun yüzde 3,6'sına denk gelmiştir. Cinsiyet açısından bakıldığında bu sayının 135 milyonunu kadın (yüzde 3,5) ve 146 milyonunu erkekler (yüzde 3,7) oluşturmaktadır. Dünyadaki göçmen nüfusu içerisinde 28 milyon çocuk yer almıştır. 169 milyon kişi 2019 yılında uluslararası göçmen işçi olarak kayıt altına alınmış, 8.500 kişi de 2023 yılında göç sırasında yaşamını kaybetmiş veya kaybolmuştur.

Göçmenler gittikleri hedef ülkelerde ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak gündelik hayatın zorluklarıyla karşılaşmaktadırlar. Bu zorlukların derecesi göçü başlatan sebeplere göre değişebilmekle beraber göçmenlerin gittikleri yerlerde tutunmaları ve yerel topluma dahil olmaları süreci genellikle güçlüklerle dolu olmaktadır. Dil bariyeri nedeniyle yerel toplumla yaşanan iletişimsizlik, hukuki statülerinin kırılgan olmasının getirdiği belirsizlik, zorlu yasal düzenlemelerle mücadele etmek bunlardan birkaçıdır. Tüm bunların yanı sıra göçmenler yeni bir yaşama başladıkları yerde çok boyutlu ayrımcılıklarla karşı karşıya kalabilmektedirler.

Bu çalışma, göçmenlere yönelik ayrımcı dilin hem toplumsal algılar hem de medya aracılığıyla nasıl üretildiğini ve yaygınlaştırıldığını ortaya koymaya çalışmaktadır. Bu amaçla öncelikle ayrımcılık kavramsal açıdan ele alınmış, ardından medyanın göçmenlere

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, sait.vesek@balikesir.edu.tr,
ORCID iD : 0000-0002-6485-721X

Kaynaklar

- Abadan Unat, N. (2002). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç sosyolojisi*. İstanbul: Nobel Yayınları.
- Alp, H. (2018). Suriyeli sığınmacılara yönelik ayrımcı ve ötekileştirici söylemin yerel medyada yeniden üretilmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 22–37.
- Alpkaya, G. (2011). BM’de ırksal ayrımcılık yasağı, erken uyarı ve soykırım suçunun önlenmesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66(3), 1–27.
- Anık, M. (2021). Neo-racism in the age of populism: The immigrant crisis in Europe. *Marifetname: Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8(1), 13–40.
- Aslan, A. (2020). İslamofobi, İslam düşmanlığı ve İslam karşıtı ırkçılık nedir? Perspektif. <https://perspektif.eu/2020/01/18/islamofobi-islam-dusmanligi-ve-islam-karsiti-irkcilik-nedir/> (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024).
- Aydın, M. Z., & Yardım, M. (2007). Belçika’da İslamofobi. In K. Canatan & Ö. Hıdır (Eds.), *Batı dünyasında İslamofobi ve anti-İslamizm* (ss. 373–403). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Barın, H. (2014). Runnymede Trust raporları bağlamında İslamofobi. *Lacivert-Yaşam Kültürü Dergisi*, 1(2).
- Bauman, Z. (2016). *Kapımızdaki yabancılar* (E. Barca, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017). *Sosyolojik düşünmek* (A. E. Pilgir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayraklı, E., & Hafez, F. (2015). *European Islamophobia Report*. SETA. https://www.setav.org/en/assets/uploads/2016/05/eir_2015.pdf
- Bodur, H. E. (2017). Batı’da İslam karşıtlığının icat edilmiş dili olarak İslamofobi: Çatışmacı sosyolojik perspektif. *İlahiyat Akademi*, 6, 69–86.
- Böll Stiftung. (2023). Media representation of refugees and migrants in Turkey. <https://gr.boell.org/en/2023/06/08/media-representation-refugees-and-migrants-turkey> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2025).
- Canatan, K. (2007). İslamofobi ve anti-İslamizm: Kavramsal ve tarihsel bir yaklaşım. In K. Canatan & Ö. Hıdır (Eds.), *Batı dünyasında İslamofobi ve anti-İslamizm* (ss. 19–62). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Canatan, K. (2013). Avrupa toplumlarının göç algıları ve tutumları: Sosyolojik bir yaklaşım. *Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 317–332.
- Canatan, K. (2020). *Toplumsal değişim perspektifinden göç sosyolojisi*. Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Charalambidou, N. (2012). Mülteci ve göçmenlere yönelik ırkçılık ve ayrımcılık. In *Uluslararası Ayrımcılık Konferansı Bildiri Kitabı* (ss. 169–175). İstanbul: Ceylan Matbaası.
- Çakı, F. (2012). European voluntary service and intercultural competence in understanding Islamic culture. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(24), 233–255.
- Dustmann, C., & Preston, I. (2007). Racial and economic factors in attitudes to immigration. *The BE Journal of Economic Analysis & Policy*, 7, Article 62.
- Ekman, M. (2019). Anti-immigration and racist discourse in social media. *European Journal of Communication*, 34(6), 606–618.
- Erdem, A. R. (2020). Ayrımcılığın kavramsal analizi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 12–20.
- Erdoğan, M. M. (2022). *Suriyeliler barometresi-2021: Suriyelilerle uyum içinde yaşamının çerçevesi*. Ankara: Eğitim Kitap Yayıncılık.
- Euronews. (2025). Almanyada aşırı sağcı AfD’nin seçim programı: Kitlesele sınır dışı ve AB’den çıkış. <https://tr.euronews.com/2025/01/13/almanyada-asiri-sagci-afd-nin-secim-programi-kitlesele-sinir-disi-ve-abden-cikis> (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2025).
- Evkuran, M. (2018). Postmodern sömürgeci evre ve İslamofobi’nin inşası üzerine. In E. Okumuş (Ed.), *İnsanlığın İslamofobi ile imtihanı* (ss. 91–114). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Frost, D. (2008). Islamophobia: Examining causal links between the media and “race hate” from “below”. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 28(11/12), 564–578. <https://doi.org/10.1108/01443330810915251>
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş kimliğin idare edilişi üzerine notlar* (Ş. Geniş, L. Ünsaldı & S. N. Ağırnaslı, Çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Gökalp, E. (2020). Medya, göç ve göçmenler/mülteciler. In F. Güllüpinar (Ed.), *Göç sosyolojisi* (ss. 168–198). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Göker, G., & Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229–256.
- Göregenli, M. (2012). Temel kavramlar: Önyargı, kalıpyargı ve ayrımcılık. In K. Çayır & M. Ayan Ceyhan (Eds.), *Ayrımcılık: Çok boyutlu yaklaşımlar* (ss. 17–27). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gül, I. I., & Karan, U. (2011). *Ayrımcılık yasağı: Kavram, hukuk, izleme ve belgeleme* (B. Yeşiladalı & G. Ayata,

- Eds.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Hall, S. (1997). İdeoloji ve iletişim kuramları. In S. İrvan (Ed.), *Medya, kültür, siyaset* (ss. 79–97) (A. Gürata, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hall, S. (1999). İdeolojinin yeniden keşfi: Medya çalışmalarında baskı altında tutulmanın geri dönüşü. In M. Küçük (Ed.), *Medya, iktidar, ideoloji* (ss. 77–127). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Hıdır, Ö. (2007). “Anti-semitizm” ve “anti-İslamizm” benzerlikler ve farklılıklar. In K. Canatan & Ö. Hıdır (Eds.), *Batı dünyasında İslamofobi ve anti-İslamizm* (ss. 63–99). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Hıdır, Ö. (2018). Batı’da İslam karşıtı “aşırı sağ”ın dini-ideolojik ve tarihi temelleri. In E. Okumuş (Ed.), *İnsanlığın İslamofobi ile intihanı* (ss. 185–223). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- International Organization for Migration. (2024). *World Migration Report 2024*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024> (Erişim Tarihi: 4 Ocak 2025).
- Kai Wei, Jacobson López, D., & Wu, S. (2019). The role of language in anti-immigrant prejudice: What can we learn from immigrants’ historical experiences? *Social Sciences*, 8(3), 1–18.
- Karamete, F. (2019). Twitter’da Suriyeli mültecilere yönelik nefret söylemi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, A. (2016). *İslam, göç ve entegrasyon*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2023). Geert Wilders: Seçkinlerin hegemonik iktidarına karşı sıradan insanların sözcüsü olma iddiası. <https://bpy.bilgi.edu.tr/en/blog/geert-wilders-seckinlerin-hegemonik-iktidarina-kar/> (Erişim Tarihi: 3 Ocak 2025).
- Keneş, H. Ç. (2014). Yeni ırkçı söylemlerin eklemli niteliği ve medyanın işlevi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 69(2), 407–433.
- Kılınç, E. (2021). Ayrımcılık. In B. Çiçek (Ed.), *Örgütsel davranışın karanlık yüzü* (ss. 23–42). Ankara: Nobel Yayınları.
- Köker, E., & Doğanay, Ü. (2010). İrkçi değişim ama... Yazılı basında ırkçı-ayrımcı söylemler: Medya izlem raporu. https://insanhaklarizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=333 (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2024).
- Köroğlu, A. (2016). Edward Said ile ‘Oryantalizm’e dair... *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41(41), 167–178.
- Köşer Akçapar, Ş., & diğerleri. (2022). Türk göçmenlere yönelik ayrımcılık ve nefretin üretimi: Kuzey Amerika örneği. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Küresel Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi. https://gaum.asbu.edu.tr/sites/arastirma_merkezleri/gaum.asbu.edu.tr/files/inline-files/KUZEYyüzde_20AMERyüzde_C4yüzde_B0KAYüzde_20RAPOR.pdf
- Kurt, H. (2018). Göçmenlerin medyadaki temsillerine ilişkin bir değerlendirme. *Toplum ve Hekim*, 33(4).
- Medya ve Göç Platformu. (2025). Göç haberciliğinde söylem ve etkileri. <https://www.medyavegoc.org/blog/goc-haberciliginde-soylem-ve-etkileri> (Erişim Tarihi: 5 Ocak 2025).
- Okumuş, E. (2007). ABD’de İslamofobi ve anti-İslamizm: 11 Eylül öncesi ve sonrası. In K. Canatan & Ö. Hıdır (Eds.), *Batı dünyasında İslamofobi ve anti-İslamizm* (ss. 235–257). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Orhon, N. (2019). Mültecileri anlamak mültecileri anlatmak. https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@europe/@ro-geneva/@ilo-ankara/documents/publication/wcms_734370.pdf (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2025).
- Öztürk, F. E. (2019). Göçmen kadınlara yönelik üretilen «yeni ırkçılık» kavramının medya çerçevesinde incelenmesi. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 9(18).
- Perspektif. (2024). İslamofobi bilançosu: Avrupa ülkeleri Müslüman karşıtlığına kayıtsız mı? <https://perspektif.eu/2024/12/25/islamofobi-bilancosu-avrupa-ulkeleri-musulman-karsitligina-kayitsiz-mi/> (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2025).
- Said, E. (1982). *Oryantalizm: Sömürgeciliğin keşif kolu* (N. Uzel, Çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Soydan, H., & Arkadaşları. (2016). *Ayrımcı dile karşı habercilik kılavuzu*. İstanbul: P24 Medya Kitaplığı.
- Şen, F., Şen, Y. F., & Baskın, Y. Z. (2019). Siyasal söylemde ve medyada Suriyeliler: Siyasi aktörlerin ve medyanın Suriyelilere bakışı. İstanbul: Kilit Yayınevi.
- Şimşek, D. (2017). Göç politikaları ve insan güvenliği: Türkiye’deki Suriyeliler örneği. *Toplum ve Bilim*, 140, 11–26.
- Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2025). İrk, renk ve etnik köken temellerinde ayrımcılık raporu. <https://www.tihk.gov.tr/upload/pdf/irk-renk-ve-etnik-koken-temellerinde-ayrimcilik/PDF.pdf> (Erişim Tarihi: 2 Ocak 2025).
- United Way NCA. (2024). Discrimination against immigrants in society with examples: Xenophobia: Understanding discrimination against immigrants. <https://unitedwaynca.org/blog/discrimination-against-immigrants/> (Erişim Tarihi: 12 Ocak 2025).
- Wakili, J., & Cangöz, İ. (2022). Gazetelerin internet sitelerinde Afgan göçmenlerin temsili. *Galatasaray Üniver-*

sitesi İletişim Dergisi, 36, 34–60.

- Van Dijk, T. A. (1995). The mass media today: Discourses of domination or diversity? *Javnost–The Public*, 2, 27–45.
- Van Dijk, T. A. (2003). Söylem ve ideoloji: Çok alanlı bir yaklaşım. In B. Çoban & Z. Özarslan (Haz.), *Söylem ve ideoloji* (ss. 14–109) (Çev. N. Ateş, Z. Özarslan & B. Çoban). İstanbul: Su Yayınları.
- Van Dijk, T. A. (2010). *Nefret suçları ve nefret söylemi konferansı* (9-10-11 Nisan 2010). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Van Dijk, T. A. (2019). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. In M. Küçük (Ed.), *Medya iktidar ideoloji* (ss. 17–65). Ankara: Ark Yayınları.
- Variş, M., & Boz, N. (2022). Crystallization of anti-immigration discourse in times of crises: Rising toxic narratives about Syrians in Turkey. *TRT Akademi*, 7(15), 574–597.
- Yıldırım, Z. M. (2015). Çalışma hayatında etnik ayrımcılık eğilimlerinin istihdam sürecine etkisi: “Geçit bekçileri” kavramı üzerinden sosyal psikolojik bir analiz (Yayımlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yıldırım, Z. M. (2021). Ayrımcılık ve şiddetin toplumsallaşması: Sosyal adalet ve toplumsal barış. *Çalışma ve Toplum*, 3(70), 1813–1838. <https://doi.org/10.54752/ct.1155108>
- Yıldırım Başoğlu, M. (2023). Medya ve toplumda göçmen algısı. *Muhakeme Journal*, 6(2), 58–67. <https://doi.org/10.33817/muhakeme.1374717>

DİN DİLİNİN SOSYOLOJİSİ: TEORİK BİR GİRİŞ

Ahmet ASLAN¹

Giriş

Modernite öncesi dönemde bin yıla yakın bir süre kimlikler yalnızca din üzerinden tanımlanmıştır. Bir kimseden kendisini tanıtmaması istendiğinde hangi dine mensup olduğunu belirtmesi çoğu zaman yeterli sayılmıştır. İhtilafli durumlarda ve savaş zamanlarında ise devreye dil farkları girmiştir. Yabancı bir kimsenin kimlerden olduğunu belirlemek için konuştuğu dil ayırt edici bir ölçüt sayılmıştır. Dinin kimlik kaynağı oluşunda da dil aktif bir rol oynamıştır. Hristiyan Avrupa için Latince, Müslüman toplumlar için Arapça, Yahudiler için İbranice dinin kimlik işlevini görebilmesi için vazgeçilmez görülmüştür. Zamanla aynı din içindeki bölünmelerde dil farklılaşması temel bir gösterge olmuştur. Hristiyanlığın doğu-batı ayrımına uğramasında Latince ve Yunanca kullanımı esas alınmıştır. Müslüman toplumlarda dinî azınlıklar kimliklerini ana dile yaptıkları vurguyla korumuşlardır. İspanyolca ve Almanca konuşanlar arasında Ladino ve Yidiş'in korunması Yahudi kalabilmek için şart olarak görülmüştür. Dinlerdeki mezhepsel bölünmeler dil farkları üretmese de lehçe tercihleri ile ilişkilendirilmiştir. Din içi grup oluşumlarında çeşitli farklılaşmalar yanında grubun kendine ait söz dağarcığı ya da aynı dil içinde "değişke" geliştirmesi yaygındır. Bu tespitler din, dil ve toplum ilişkisinin bir toplumu ve kültürü anlamada ne derece önemli olduğunu gösteren olgulardan bazılarıdır.

Semavî dinler Allah'ın ilk insana her şeye isim vermeyi öğrettiğini bildirir. İnsanın varoluşunun başlangıcında isim verme, dil kullanabilme yetisi yer alır. İnsanın, dilin ve dinin başlangıç noktaları birdir. Dilin temel işlevlerinden biri olan isim verme işlevi aynı zamanda kimlik atfetme işlevidir. Kimlik atfetme sosyal ilişkinin dolayısıyla toplumsallığın zeminini teşkil eder. *"Her çocuk fıtrat üzerine doğar. Çocuğu anne ve babası Yahudileştirir veya Hıristiyanlaştırır veya Mecusileştirir..."* şeklindeki meşhur hadisin bir versiyonunda Hz. Muhammed, çocukların konuşmaya başlayınca kadar bu fıtrat üzere olmaya devam ettiklerini bildirir.² Bu rivayet çocukların içinde yaşadıkları toplum tarafından kül-

¹ Doç. Dr., Samsun Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, ahmet.aslan@samsun.edu.tr
ORCID iD: 0000-0003-1657-9662

² Buhari, Cenaiz 80, 93; Müslim, Kader 22, (2658); Muvatta, Cenaiz, 52, (1, 241); Tirmizi, Kader 5, (2139); Ebu Davud, Sünnet 18, (4714)

riklerin bireyin toplumsallığından kopuk, onun ahlakılığını güçlendirmeyen, başka amaçlar için araçsallaşmış nitelikte olması din dilinin insani varoluşu kuşatıcılığını dumura uğratar. Modernleşme ve sekülerleşme etkileri altında şekillenen günümüz din dilinin tahayyül ve tasavvur boyutlarının sınırlandığı; dijitalleşmenin, klişeleşmenin ve görününün tahakkümüne girdiği söylenebilir. Her din dili için geçerli olan bu sorun farklı dönemlerin dinî içerikli metinlerinin karşılaştırmalı analizleriyle incelenebilir. Bu tespitlerin sözlü, yazılı ve görsel verilerle desteklenmesi din dilinin sosyolojisine katkı sağlayacaktır.

Merkezi hutbe ve vaaz uygulamalarında görüldüğü gibi din dilinin inanç, ibadet ve ahlak esasları üzerinden kendi mecrasında zamana hitap kabiliyeti geliştirmesi çeşitli kavram, kurum ve söylemlerin tazyikiyle engellenmektedir. Laik düzenin din-siyaset ayrımı iddiasına rağmen Cumhuriyet'in kurucu kadrosundan itibaren hemen her dönemde hutbelerden belli amaçlar doğrultusunda yararlanılmak istenmiş, bu doğrultuda bir dil inşa edilmeye çalışılmıştır. Din dili diğer toplumsal kurumlardan bağımsız gelişmez. Özellikle siyaset ve din yalnızca Türk tarihinde değil diğer milletlerin tarihinde de iç içe gelişmiştir. Türk modernleşmesinin karakteristik özellikleri din dilinin değişimini belirlemiştir. Bu doğrultuda örneğin 1930'lu yılların başlarında yoğunlaşan Öztürkçecilik hareketiyle koşut olarak yürütülen Türkçe ibadet politikaları din dilini değişime zorlamıştır. Modernleşmeciliğin din dilinden taleplerinin önemli bir kısmı milliyetçilik ve uluslaşma hareketiyle gündeme gelmiştir. Din dilinin sosyolojine dair bir çalışma, yalnızca araç olarak bir dil türü ile ilgilenmekten öte söz konusu süreçlerinin bu aracı nasıl ve ne derece etkilediği, bu etkilerin dinî nasların, metinlerin ve hükümlerin anlaşılmasında/yorumlanmasında ne tür değişimlere sebep olduğunu ortaya koymak durumundadır.

Kaynaklar

- Aslan, Ömer. "Komisyon Raporu Sonrası Sivil-Asker İlişkileri". *SETA*. <https://www.setav.org/atolye/komisyon-raporu-sonrasi-sivil-asker-iliskileri>
- Baktır, Mustafa. "Hutbe". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/425-428. İstanbul: TDV İslâm Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Burke, Peter - Roy Porter (ed.). "Giriş". *Dilin Toplumsal Tarihi*. İzmir: İslık Yayınları, 2021.
- Cüendioğlu, Düccane. *Türkçe Kur'an ve Cumhuriyet İdeolojisi*. İstanbul: Kitabevi, 1998.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Dilde Birlik*. Akçağ Basım Yayım, 2013.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1972.
- Ersoy, Mehmed Akif. *Safahat*. TBMM Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2021.
- Fishman, Joshua A. "Bilingualism and Biculturalism as Individual and as Societal Phenomena". *Journal of Multilingual & Multicultural Development*.
- Fishman, Joshua A. "Decalogue of Basic Theoretical Perspectives for a Sociology of Language and Religion". *Explorations in the Sociology of Language and Religion*. ed. Tope Omoniyi - Joshua A. Fishman. 20/13-25. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006.
- Fishman, Joshua A. "Yiddish : Turning to Life", 1-534.
- Ghil'ad Zuckermann. "Introduction to the Joshua A. Fishman Comprehensive Bibliography". *International Journal of the Sociology of Language* 2012/213 (01 Ocak 2012), 149-152. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2012-0014>
- Ghosh, Samir K. "15. Man, Language And Society". *Man, Language and Society: Contributions to the Sociology of Language*. ed. S. K. Ghosh. 232-264. De Gruyter Mouton, 2019. <https://doi.org/10.1515/9783110905281-016>
- Gökbalp, Ziya. *Şiirler ve Halk Masalları: Kızılma, Yeni Hayat, Altun Işık, Eserleri Dışında Kalan Şiirleri Tenkidli Basım [Ziya Gökbalp Külliyyatı ; I]*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1989.

- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1976.
- Görgün, Tahsin. *İlahi Sözün Gücü / Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur'an*. İstanbul: Külliyyat Yayınları, 2024.
- Görgün, Tahsin. "Küreselleşen Dünyada Din Dilinin Yeri ve Dini Metinleri Anlama Sorunu". *Din Dili (Çalıştay)*, 177-203.
- Güngör, Nevin. *Kültür, Eğitim, Dil Üzerine Görüşleri ile Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1991.
- İmer, Kâmile. *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu, 1976.
- Kara, İsmail. "Cami, Ordu, Siyaset: 27 Mayıs İhtilaline Dair Bir Hutbe". *Toplumsal Tarih* 173 (2008), 42-48.
- Kara, İsmail. *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslam*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2008.
- Kara, İsmail. *Resimli Cumhuriyet Din Kitabı 1*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2024.
- Kara, İsmail. *Resimli Cumhuriyet Din Kitabı 2*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2024.
- Kılınç, Taha. *Dil ve İşgal: Eliezer Ben-Yehuda ve Modern İbranicenin Doğuşu*. İstanbul: Ketebe, 2024.
- Koç, Turan. *Din Dili*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2. Basım, 1998.
- Sawyer, J. F. A. "Religion and Language". *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 2001.
- Turner, Bryan S. (ed.). *The Cambridge Dictionary of Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006. <https://doi.org/10.1017/9781316135334>
- Üçök, Necip. "Lengüistik ve Lengüistikle İlgili Bilimler". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 2/2 (1944), 313-325.

(SOSYAL) MEDYANIN DİLİ

Osman METİN¹

Giriş

Medya dili, çeşitli kitle iletişim araçlarının kendine özgü iletişim tarzını ve dil kullanımını ifade eder. “Dördüncü kuvvet”² olarak nitelendirilen medya, kamuoyunu ve algıyı biçimlendirmede önemli bir etkiye sahiptir. Bu nedenle gazetecilerin ve içerik üreticilerinin kullandıkları kelimeler, ton ve anlatım biçimi son derece önemlidir. Medya dili yalnızca seçilen kelime ve dilbilgisel unsurlarla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bilginin kitleye ulaştırılma biçimini, anlatım tekniklerini ve kullanılan sembolleri de içerir.

Son yıllarda medya metinlerinin günlük yaşamda en sık karşılaşılan iletişim biçimlerinden biri olmasından dolayı medya dilinin ayrı bir inceleme alanı olarak değerlendirilmeye alınması önemlidir ve gereklidir. Bu alan zaman zaman “medya dilbilimi” olarak da adlandırılmaktadır.³ Her iletişim kanalı -basılı, radyo, televizyon ya da dijital ortam- kendi özgün doğasına ve izleyicilerinin kullanım biçimine bağlı olarak belirli dilsel gelenek ve anlatım biçimleri geliştirmiştir.⁴ Bu bölümde, basılı, sesli, görsel ve dijital medya platformlarındaki medya dilinin gelişimi ve özellikleri kısaca incelenmektedir. Ayrıca dijital etkileşimli platformların iletişim normlarını nasıl yeniden tanımladığını anlayabilmek için sosyal medya dilindeki yaygın uygulamalar, argo ifadeler ve emojilerin kullanımındaki artışın değerlendirildiği özel bir bölüm de yer almaktadır.

Medya dili, belirli bir iletişim aracının yerleşmiş gelenekleri doğrultusunda anlamın oluşturulma ve hedef kitleye aktarılma biçimi olarak tanımlanabilir. Genel anlamıyla medya dilini, medya kuruluşlarının haber ve mesajlarını aktarırken kullandıkları sözcükleri, üslubu ve ifade biçimlerini içeren bir sunum tarzı olarak değerlendirmek mümkündür.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ometin@aku.edu.tr, ORCID iD : 0000-0002-0888-1485

² Medyayı “dördüncü kuvvet” olarak ilk tanımlayan Thomas Carlyle’dir. Carlyle, bu ifade ile medyanın toplum üzerindeki güçlü etkisini vurgulamaya çalışmıştır. Ona göre medya, yasama, yürütme ve yargıdan sonra toplumu şekillendiren dördüncü bir güç olarak kabul edilmelidir.

³ Malik, B. K. (2022), Media Linguistics and Its Role in The Language of Modern Mass Media, Sh.2142, Journal For Research in Applied Science and Engineering Technology.

⁴ Fang, I. (1991), Writing Style Differences in Newspaper, Radio, and Television News, Sh.2, University of Minnesota.

Medya için önemli bir gözlem, dilin süregelen mücadelelerin merkezinde yer almasıdır. İster yabancı terimlerin ve internet argosunun saldırısı altında Türkçe'nin bütünlüğünü korumak, ister toplumsal bölünmelere katkıda bulunan kutuplaşmış retorikle mücadele etmek olsun. Türkiye'de aydınların ve gazetecilerin medyada “doğru ve düzgün Türkçe” olarak adlandırdıkları dili teşvik etmek ve tarafsız terminolojiyi teşvik etmek için birtakım girişimler olmaktadır. Dolayısıyla Türk medyasının deneyimi, küresel medya dili mücadelesinin bir mikrokozmosunu sunmaktadır denilebilir.

Sonuç olarak, medya dili dilbilim, gazetecilik ve sosyolojinin kesişiminde yer alan zengin bir alandır. Gerçekliğin nasıl algılanacağını etkileyen, aydınlatabilen ya da yanlış yönlendirebilen güçlü bir araçtır. Bu yazının basılı, görsel, dijital ve sosyal alanlardaki araştırması, bir anlamda araç mesaj olsa da (Marshall McLuhan'ın ünlü vecizesi), aracın dilin de büyük ölçüde mesaj olduğunu göstermektedir. Burada yapıldığı gibi medya dilini eleştirel bir gözle değerlendirmeye çalışarak, günümüzün bilgiye doymuş dünyasında yolu bulmak için daha donanımlı hale gelmektedir. İyi hazırlanmış bir gazete başlığını takdir etmeyi, bir radyo spikerinin netliğini anlamayı, eğik bir başlığa kanmamayı ve kısaltmalar ve emojilerle dolu bir tweet'i deşifre etmek öğrenilebilir. Nihayetinde, Türkiye'de ve dünyada medya diline ilişkin farkındalığı artırmak, daha bilinçli medya tüketimi ve yaratımına doğru atılmış bir adım olacaktır.

Kaynaklar

- Avcı, N., & Topçu, D. (2021). Sosyal medya dil ve edebiyat. *Birey ve Toplum*, 11(1).
- Chomsky, N., & Herman, E. (2012). Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası. (E. Abadoğlu, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Coast, J. (2023, Nisan 13). Choose your words wisely: The role of language in media trust. *University of Florida Insights*. <https://www.jou.ufl.edu/insights/choose-your-words-wisely-the-role-of-language-in-media-trust/>
- Çakmak, F. (2019). Medyada dezenformasyon sorunsalı ve manipülasyonun gücü: İdeoloji ve söylem açısından seçim haberlerinin siyasal iletişimdeki rolü. *Selçuk İletişim*, 12(2).
- Delbert. (2023). What is the difference in writing style of broadcast journalism vs print journalism. *CPI Journalism - All About Journalism*.
- Fang, I. (1991). *Writing style differences in newspaper, radio, and television news*. University of Minnesota.
- Karaduman, S. (2017). Eleştirel söylem çözümlemesinin eleştirel haber araştırmalarına katkısı ve sunduğu perspektif. *Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4(2).
- Kazaz, M., & Çoban, M. (2010). Televizyon haberleri ve egemen söylemin yeniden üretimi sürecinde ideoloji inşa stratejilerinin kullanımı. *Selçuk İletişim*, 6(2), 191–206.
- Malik, B. K. (2022). Media linguistics and its role in the language of modern mass media. *Journal for Research in Applied Science and Engineering Technology*.
- Metin, O. (2024). Medya ve Gündelik Yaşam. içinde Toplumsal Hayata Sosyolojik Bakış, F. Çakı (Ed.), Ankara: Akademisyen Yayınları.
- Pakkan, Ş. (2020). Haberin “ideolojik” dönüşümü: 2015 genel seçimlerinde yazılı basında yayınlanan eleştirel haberlerin çözümlemesi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(111).
- Toruk, İ., & Sine, R. (2012). Haber söylem üretimindeki ideolojik etki: Wikileaks haberleri. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 31.
- Sakın, B., & Büyükbiber, S. (2021). Manipülatif dil üzerine eleştirel söylem analizi. *Anasay*, 16, 87.
- Yılmaz, Ç. (2017). İnternet ortamı mem çalışmaları: Uluslararası alanyazına bir bakış ve Türkiye'deki olanaklar. *Global Media Journal TR Edition*, 8(15).

SİNEMANIN DİLİ

M. Çağlar KURTDAS¹

Giriş

Sosyoloji biliminin varlık nedeni olan toplum, sosyal ilişkiler neticesinde ortaya çıkan bir olgudur. Toplumun var oluş nedeni, toplumu oluşturan unsurların (birey, grup, sınıf, kurum vb.) birbirleriyle olan ilişkisidir. Bu ilişkiyi sağlayan en önemli unsur ise dildir. Ancak dil sadece bu ilişkiyi sağlayan bir unsur değildir. Aynı zamanda toplumu meydana getiren bir öge olarak da önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle sosyolojinin dil ile olan ilişkisi, en genel çerçevede kültür ve iletişim konuları içinde ele alınmaktadır.

Sosyolojik anlamda dil her şeyden önce kültürün oluşmasını sağlayan en önemli unsurdur. Dil, toplumların şekillenmesinde belirleyici bir rol oynar. Toplumsal değerlerin, toplumsal kimliğin, normların, gelenek ve göreneklerin, toplumsal kurumların kısacası kültürün ve toplumsal yapının oluşmasının nedenidir. Dil aynı zamanda bir kültür aktarıcısı olduğu için toplumun varlığının sürmesine neden olur. Bu yüzden toplumsal bir olgu olan dil olmadan ortak bir yaşamdan ve dolayısıyla toplumdan bahsetmek de mümkün değildir.

Sosyolojinin değişmeyen gerçeği olan değişim konusunda da dilin önemli bir rolü vardır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler dili etkilediği gibi, dilde meydana gelen değişimler de toplumsal ilişkileri ve dolayısıyla toplumsal yapıyı etkiler. Dolayısıyla dil ve toplum arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Ancak dil dendiği zaman akla sadece seslerden oluşan ya da seslerin yazıya aktarılması ile meydana gelen ifadeler gelmemelidir. Toplumu oluşturan unsurlar arasında iletişimi sağlayan farklı ifade biçimleri de mevcuttur. Örneğin görsel anlatılar da anlam yaratması bakımından seslerden oluşan ifadelerin yaratmış olduğu etkiyi hatta bazen daha fazlasını yaratabilirler. Pek çok dinde ve inanışta resimlerin, ikonların, heykellerin vb. yaratmış olduğu etki, kutsal kitaplarındaki söylemlerden ya da kutsal sözlerinden çok daha etkili olduğu söylenebilir. Dolayısıyla dil sadece sesle oluşan ifadelerden meydana gelmez. Görsel ifadeler de dilin bir parçasını oluşturur. Sinema da sahip olduğu dil ve anlatım biçimleri ile ortaya çıktığı andan itibaren dil ve toplumsal yapı ilişkisinde çok önemli ve etkili bir araç olmuştur.

¹ Doç. Dr. Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, ckurtdas@adiyaman.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8292-9977

Kaynak: <https://www.beyazperde.com/filmler/film-2133/fotolar/detay/?cmediafile=21027291>

Sonuçta sinema başlangıçtan itibaren kitleler üzerindeki etkili olmuştur. Sinema toplumsal gerçekliği yansıtmanın ötesinde toplumsal gerçeği yaratmış, toplumsal değişimde önemli bir işleve sahip olmuştur. Bir yandan kültürün önemli bir parçası, bir yandan da kitle iletişim aracı olarak ideolojik işlevler üstlenmiştir. Sinemanın toplumu bu denli etkileyebilme kapasitesi sinemanın dilinin sahip olduğu özelliklerden kaynaklanmaktadır. Sinema hem görsel hem işitsel hem akla hem de duygulara hitap eden bir dile sahiptir. Bu özellikleri onu etkili bir araç haline getirmektedir.

Kaynaklar

- Abisel, N. (1994). *Türk Sineması Üzerine Yazılar*. İmge Kitapevi: Ankara.
- Abisel, N. (2006). *Sessiz Sinema*. Ankara: De Ki.
- Adanır, O. (2012a). *Sinemada Anlam ve Anlatım*. İstanbul: Say Yayınları.
- Adanır, O. (2012b). *Sinema Televizyon Kültürü*. İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Akbulut, D. (2012). *Sinemanın İlkleri Avrupa Sineması*. İstanbul: Etik Yayınları.
- Armes, R. (2011). *Sinema ve Gerçekçilik Tarihsel Bir İnceleme*. (Çev. Zeynep Özen Barkot). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Baydur, M. (2004). *Sinema Yazıları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bazin, A. (1966). *Çağdaş Sinemanın Sorunları*. (Çev. Nijat Özön). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Bazin, A. (2011). *Sinema Nedir?* (Çev. İbrahim Şener). İstanbul: Doruk Yayınları.
- Birtek, G. (2015). Avrupa Sineması Tarihi. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. Yıl: 18. Sayı: 72.
- Carter, S. ve Dodds, K. (2014). *Uluslararası Politika ve Film Mekan Vizyon ve Güç*. (Çev. Bilal Ayan). İstanbul: Matbuat Yayın Grubu.
- Clark, T. (2004). *Sanat ve Propaganda*. (Çev. Esin Hoşsucu). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Diken, B. ve Laustsen C. B. (2011). *Filmlerle Sosyoloji*. (Çev. Sona Ertekin). İstanbul: Metis Yayınları.

- Erkiç, D. S. (2009). Sinema ve Toplumsal Etkileşim: Teknoloji Sanat Seyir. Mukadder Çakır Aydın (Ed.). *Sanatlar ve Toplumsal Etkileşim* içinde. İstanbul: yayınları.
- Freeden, M. (2011). *İdeoloji*. (Çev. Hakan Gür). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Gouldner, A. (2013). İdeoloji Kültürel Donanım ve Yeni Bilinç Endüstrisi. (Çev. Nurdan Yavuz). Jeffrey C. Alexander – Steven Seidman (Haz.). *Kültür ve Toplum Güncel Tartışmalar* içinde. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Güçhan, G. (1999). *Tür Sineması, Görüntü ve İdeoloji*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Hall, S. (2002). İdeoloji ve İletişim Kuramı. Süleyman İrvan (Der), *Medya, Kültür, Siyaset* içinde. Ankara: Alp Yayınevi.
- Hayward, S. (2012). *Sinemamın Temel Kavramları*. (Çev. Uğur Kutay – Metin Çavuş). İstanbul: es Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Siyasî ideolojiler: Bir Giriş*. (Çev. Ahmet Kemal Bayram vd.). Ankara: Adres Yayınları.
- Kellner, D. (2010). *Medya Gösterisi*. (Çev. Zeynep Paşalı). İstanbul: Açılım Kitap.
- Kellner, D. (2013). *Sinema Savaşları Bush – Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset*. (Çev. Gürol Koca). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kolker, R. (2011). *Film, Biçim ve Kültür*. (Çev. Fırat Ertınaz vd.). Ankara: de ki Basım Yayım.
- Kurtdaş, E. M. (2021). Eğitimde Film Kullanımının Önemi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (60). ss:222-244.
- Mclellan, D. (2005). *İdeoloji*. (Çev. Barış Yıldırım). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Monaco, J. (2006). *Bir Film Nasıl Okunur? Sinema Dili Tarihi ve Kuram Sinema Medya ve Multimedya Dünyası*. (Çev. Ertan Yılmaz). İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Oylum, R. (2011). *Alman Sineması*. İstanbul: Başka Yerler Yayınları.
- Örs, H. B. (2012). İdeoloji: Karmaşık Dünyayı Anlaşılır Kılmak. H. Birsen Örs (Der.). *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özön, N. (1984). *100 Soruda Sinema Sanatı*. İstanbul: Gerçek Yayın.
- Öztürk, A. (2017). Modern Dil Teorileri ve Toplumsal Dizayn (Politik Dil Sosyolojisine Giriş). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6 (7). ss: 11-31.
- Rotha, P. ve Griffith, R. (2001). *Sinema Yazıları*. (Çev. Ayyer Ovatman). İstanbul: İzdüşüm Yayınları.
- Ryan, M. ve Kellner, D. (2010). *Politik Kamera Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*. (Çev. Elif Özsayar). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Scognamillo, G. (1997). *Dünya Sinema Sanayi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Slattery, M. (2010). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev. Özlem Balkız vd.). Bursa: Sentez Yayıncılık.
- Solonas, F. ve Gettino, O. (2008). Üçüncü Bir Sinemaya Doğru. Burak Bakır, Yörükhan Ünal, Sali Saliji (Der.). *Sinema İdeoloji Politika Sinemasal Yazılar I* içinde. Ankara: Orient Yayıncılık.
- Teksoy, R. (2005). *Dünya Sinema Tarihi*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- Wayne, M. (2009). *Politik Film Üçüncü Sinemamın Diyalektiği*. (Çev. Ertan Yılmaz). İstanbul: Yordam Kitap.
- Wood, R. (2008). Faşizm/Sinema. Burak Bakır, Yörükhan Ünal, Sali Saliji (Der.). *Sinema İdeoloji Politika Sinemasal Yazılar I* içinde, Ankara: Orient Yayıncılık.

İKTİSAT DİLİ VEYA MADDENİN MANA'YA HAKİMİYETİ

*Sami ŞENER*¹

Giriş

Dil, yalnızca bireyler arasında iletişim kurmaya yarayan bir araç değil, aynı zamanda toplumun düşünme biçimlerini, değerlerini ve yapısal ilişkilerini taşıyan ve yeniden üreten bir sistemdir. Bu bağlamda iktisat dili, ekonomik ilişkilerin dilsel ifadesi olmanın ötesine geçerek, iktisadi zihniyetin ve toplumsal yapının bir aynası olarak karşımıza çıkar. Dil sosyolojisi, bu aynada yansıyan iktisadi anlamları, söylemleri ve ideolojileri çözümlenmeye imkân tanır.

İktisat dili, toplumun farklı katmanları arasında sınıf, kültür ve ideolojik ayrışmalar yaratabilen özel bir jargon içerir. “Enflasyon hedeflemesi”, “piyasa regülasyonu”, “faiz dışı fazla” gibi terimler yalnızca teknik değil, aynı zamanda politik anlamlar da taşır. Bu terimlerin neyi görünür, neyi görünmez kıldığı; hangi toplumsal kesimlerin çıkarlarını koruduğu ya da hangi düşünme biçimlerini meşrulaştırdığı soruları, dilin ideolojik işlevini ortaya koyar. İktisat dili, çoğu zaman soyut ve uzmanlaşmış yapısıyla geniş halk kitlelerini dışlar ve ekonomik kararların demokratik denetimini zorlaştırır.

Ancak iktisat dili yalnızca iktidarın değil, toplumsal muhalefetin de bir aracı olabilir. Alternatif ekonomi dilleri, örneğin dayanışma ekonomisi ya da sosyal adalet temelli söylemler, mevcut iktisadi düzene karşı eleştirel perspektifler üretir. Bu bağlamda dil sosyolojisi, yalnızca hâkim iktisadi dili değil, aynı zamanda direniş dillerini de inceleyerek dilin çok katmanlı doğasını ve mücadele alanlarını gözler önüne serer.

Sonuç olarak, iktisat dili hem bilgiyi hem de iktidarı örgütleyen bir dile ait bir düzenleyicidir. Onu anlamak ve çözümlenmek, sadece ekonomik sistemleri değil, aynı zamanda bu sistemlerin toplum üzerindeki etkilerini kavramak açısından da elzemdir. Dil sosyolojisinin sunduğu araçlarla, iktisat dilinin hem görünür yüzünü hem de gizli yapısını irdelemek mümkündür.

Pierre Bourdieu'nün düşüncesinde dil, yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda sembolik iktidarın taşıyıcısıdır. Bu bağlamda iktisat dili, teknik bir anlatım biçiminden zi-

¹ Prof. Dr., Haliç Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, samis843@gmail.com
ORCID iD : 0000-0002-0066-9105

Özellikle her iki sistemin de kriz içinde olması ve birbirlerinden bazı uygulamaları almaya çalışarak, kendi özgün sistemlerinin uygulanamayarak, ihtiyaç ve beklentilere cevap verememesi gibi bir gerçeğin varlığına dikkat çekmek gerekir. Dolayısıyla, olayları sadece teorik açıdan değil, pratik ve halkın hayatına getirdiği kolaylık ve adalet açısından bakarak değerlendirmek, daha mantıklı olacaktır.

Kaynaklar

- Altunışık, R., Özdemir, Ş., & Torlak, Ö. (2016). *Pazarlama ilkeleri ve yönetimi*. Beta Yayınları.
- Berger, P., & Brigitte-Kellner, H. (1985). *Modernleşme ve bilinç* (Çev. C. Cerit). Pınar Yayınları.
- Brook, Y. (2007). The morality of moneylending: A short history. *The Objective Standard*, 2(3), 9–45.
- Carrel, A. (1965). *İnsan bu meçhul*. Anten Yayınları.
- Ceyhan, M. S., & Zelka, M. (2014). Değerlerdeki erozyonun tüketim harcamalarına etkisi. *İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu* (Cilt 2). Erzurum.
- De Mooij, M. (2005). *Global marketing and advertising: Understanding cultural paradoxes* (2. ed.). Sage Publications.
- Erdoğan, N., Torlak, Ö., & Tiryaki, K. B. (2018). *Temelleri ve uygulamalarıyla iş ahlakı*. İGİAD Yayınları.
- Ertürk, E. (2019). Kilise, faiz, kapitalizm: Günahın meşruiyete sancılı bir geçişin anatomisi. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 8(20), 1–20.
- Guenon, R. (2022). *Modern dünyanın bunalımı*. İnsan Yayınları.
- Güngör, E. (1990). *Dünden bugüne Türk kültürü ve milliyetçilik*. Ötüken Yayınları.
- Harris, P., Moran, S., & Moran, T. (1987). *Managing cultural differences*. Gulf Publishing Company.
- Karşlı, B. (2014). Değer kavramının toplumsal ve bireysel işlevi üzerine sosyolojik bir çözümleme. *İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu* (Cilt 3). Erzurum: AÜ Yayını.
- Long, D. S., Fox, N. R., & York, T. (2007). *Calculated futures: Theology, ethics, and economics*. Baylor University Press.
- Levitt, T. (1983). The globalization of markets. *Harvard Business Review*.
- Meeks, M. D. (2011). The peril of usury in the Christian tradition. *Interpretation*, 65(2), 128–140.
- Nasr, S. H. (1989). *Modern dünyada geleneksel İslâm* (Çev. S. Ş. Barkçın & H. Aslın). İnsan Yayınları.
- Ömerustaoglu, A. (2014). Değerler eğitiminin değeri. *İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu* (Cilt 3). Erzurum: AÜ Yayını.
- Özmen, M. (2013). *Pazarlama ilkeleri*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özmen, M., Uzkuurt, C., Özdemir, Ş., Altunışık, R., & Torlak, Ö. (yıl yok). *Pazarlama ilkeleri*. Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Pierson, P. (1996). The new politics of the welfare state. *World Politics*, 48(2), 143–179.
- Pierson, C. (2000). *Modern devlet* (Çev. D. Hattatoğlu). Çivi Yazıları Yayınları.
- Polanyi, K. (2000). *Büyük dönüşüm: Çağımızın sosyal ve ekonomik kökenleri* (Çev. A. Buğra). İletişim Yayınları.
- Polanyi, K. (2020). *Büyük dönüşüm: Çağımızın sosyal ve ekonomik kökenleri* (15. baskı, Çev. A. Buğra). İletişim Yayınları.
- Serdar, Z. (2019). *İslam medeniyetinin geleceği*. İnsan Yayınları.
- Sorokin, P. (1972). *Bunalım çağında toplum felsefeleri* (Çev. M. Tuncay). Bilgi Yayınları.
- Şener, S. (1996). *Modernizm ve tüketim toplumu*. Strateji Yayınları.
- Şener, S. (2021). *Sosyoloji: Sosyal bilimlere alternatif yaklaşım*. Aktif Yayınevi.
- Şener, S. (2016). *Sosyal ilim ve değerler*. Strateji Yayınları.
- Topoğlu, E., & Gökdeniz, İ. (2019). Kültür ve inanç farklılıklarının işletmelerin temel pazarlama stratejilerine etkileri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12, 57–73.
- Torlak, Ö. (2016). *Tüketim: Bireysel eylemin toplumsal dönüşümü*. İnkılap Yayınları.
- Torlak, Ö. (2000). *Tüketim*. İnkılap Yayınları.
- Torun, İ. (2002). Kapitalizmin zorunlu şartı: Protestan ahlak. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(2).
- Torun, İ. (2008). Max Weber'e göre iktisadi zihniyetin rasyonalizasyonu. *Journal of Economic Research*.
- Ülgener, S. F. (1991). *Zihniyet ve din*. Der Yayınları.
- Yanıklar, C. (2010). Tüketim kültürü, kapitalizm ve insan ihtiyaçları arasındaki ilişki üzerine bir tartışma. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 34(1), 25–32.
- Yenişurt, S. (2003). A literature review and integrative performance measurement framework for multinational companies. *Marketing Intelligence & Planning*, 21(3), 134–142.

DİN DİLİNDEN MODERNLEŞME DİLİNE

Fahri ÇAKI¹

GİRİŞ

Uzun bir süre Batılılaşma ya da Avrupalılaşma terimlerinin kullanılmasından sonra bu gibi kavramların tepki doğuran doğasının açığa çıkmasıyla birlikte 20. yüzyılın ortalarında kullanıma giren modernleşme terimi, sömürge sonrası kalkınma teorisinin temel taşı olagelmıştır². Sosyolojide modernleşme teorisi olarak adlandırılabilen düşünce seti, genel olarak Batı endüstriyel kapitalizmini ve liberal demokrasiyi insan ilerlemesinin evrensel son noktaları olarak çerçeveleyen bir karakteristiğe sahiptir. Klasik formuyla 'gelenek' ile 'modernlik' arasında uzlaşmaz bir karşıtlık kurgulayan modernleşme teorisi, öz itibarıyla 'ilerleme' ve 'gerikalmışlık' süreçlerine ve dolayısıyla toplumsal değişmeye bir açıklama ve reçete sunar.

Modernleşme teorisi, bünyesine 'inovasyon', 'sürdürülebilirlik' ve 'dijitalleşme' gibi çağdaş moda sözcükleri de katarak, kendine özgü bir dil yaratmıştır. Batılılaşma ya da Avrupalılaşma terimlerine kıyasla görünüşte tarafsız bir görünüm sergilese de bu dil de ideoloji yüklü bir kelime dağarcığıyla örülüdür. Modernleşmenin dili belirli değerleri (örneğin verimlilik, büyüme, laiklik) ayrıcalıklı kılarken diğerlerini (gelenek, topluluk, maneviyat) marjinalleştirir. Bu dildeki ideolojik yük daha en başta sürecin hedef kitesindeki ayırımda kendini belli eder. Modernite doğrudan Batının karakteri kabul edilirken modernleşme Batı-dışı toplumları hedef alır.

Bu bölüm, modernleşmenin dilinin özünde dinsel bir dil ile birçok ortaklık gösterdiğini, belirli ilerleme vizyonlarını inşa edip meşrulaştırırken alternatif epistemolojileri gizlediğini ve hegemonik bir söylem işlevi gördüğünü savunmaktadır. Bu savunu yapılırken modernleşme dilinin din diliyle nasıl benzer metaforlar ve anlatılar kullandığı analiz edilecektir. Böylelikle modernleşmenin insanlığı özgürleştirme iddiasında bulunurken bile, uluslar ve kültürel sistemler arasındaki güç dengesizliklerini nasıl sürdürdüğünün ortaya

¹ Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, cakifahri@balikesir.edu.tr, ORCID iD: 0000-0002-8895-2297

² Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press.

Eisenstadt, S. N. (1966). *Modernization: Protest and Change*. Prentice-Hall.

Eurosentrik doğası nedeniyle çokça eleştirilere maruz kalan modernleşme teorisi zikredilen ana unsurlar çerçevesinde dilini sürekli güncellemektedir. Bu bağlamda katılımcılık, sosyal sermaye, güçlendirme, kapasite geliştirme, aktif vatandaşlık, sivil toplum, sosyal koruma ve dâhil etme, yoksulluğu azaltım, toplumsal cinsiyet eşitliği, sürdürülebilirlik, çatışma çözümü ve barış inşası, yerleşme, şeffaflık ve hesap verebilirlik, iyi uygulamalar, yönetim, güvenlik ve daha birçok kavram, “moda kavramlar” olarak, kullanıma sokulur ki bu kavramların çoğu, «otomatik onayı davet edicidir»⁷³. Söz konusu güncelleme çelişkiler, teviller ve hatta uzlaşılı dili ortaya çıkarsa bile modernleşmenin ana argümanlarını koruma güdüsünü sürdürmektedir.

Hangi güncel dili kullanırsa kullansın modernleşme söylemi Batı dışı toplumlara bir umut ve kurtuluş yolu sunmaktadır. Kuşkusuz Batının çıkarları ile evrensel çıkarlar aynı ve uyumlu olsaydı bu umut ve kurtuluş yolu tereddütsüz kabul edilebilirdi. Ancak “Modernleşme söylemi kimin yararına?” sorusu yersiz bir soru değildir çünkü Batı çıkarları ile Batı dışı dünyanın çıkarlarının aynı olmadığı artık bir sır değildir. Nitekim Modernleşme söyleminin 1950’lerde vaat ettiği bolluğu yaratmak yerine, yukarıdan aşağıya, etnosantrik ve teknokratik bir yaklaşımla dünyada kitlesel azgelişmişlik ve yoksullaşma, anlatılmamış sömürü ve baskı gibi tam tersi sonuçlar yarattığı artık bilinmektedir. İster eski dilini isterse güncellenmiş dilini kullansın, din diliyle aynı yapısal dinamiklere dayanan modernleşme söylemi Batı’nın dünyada kurmuş olduğu sömürü düzenini tartışma dışı tutmaya devam etmesi bakımından değerlendirilmelidir.

Kaynaklar

- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London.
- Astley, W. (1985). “Administrative science as a socially conceived truth” *Administrative Science Quarterly*, 30, 497–513.
- Aydın, F. (2015). “Dinlerde Kurtuluş Anlayışı (Teorik Bir Giriş Denemesi)” *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:1, Cilt:1, Sayı:1, Ss. 71-101.
- Babbie, E. (2001). *The practice of social research* (9th ed.). Belmont, CA: Wadsworth.
- Balkaya, A. (2012). “Kozmogoni Anlatılarında Dikotomik Algının Nedenselliği”, *Turkish Studies*, Volume 7/4, Ss. 987-994.
- Barz, H. (1992). “Youth and Religion in Germany” <http://docserv.uni-duesseldorf.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-15008/S0032006.pdf>
- Bellah, R. N. (1958). “Religious Aspects of Modernization in Turkey and Japan”, *American Journal of Sociology*, 64, 1.
- Bellin, E. (2000) “Contingent Democrats: Industrialists, Labor, and Democratization in Late Developing Countries,” *World Politics*, 52(2): 175-205.
- Bellin, E. (2004) “The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective,” *Comparative Politics*, 36(2): 139-157.
- Bentein, K. (2019). Historical sociolinguistics: How and why? Some observations from Greek documentary papyri. *AION (filol.) Annali dell' Universit' a degli Studi di Napoli L'Orientale*, 41(1), 145–154.
- Bhambra, G. K. (2013). “The Possibilities of, and for, Global Sociology: A Postcolonial Perspective.” *Political Power and Social Theory*, Volume 24, 295–314.
- Byık, M. (2007). “Hiristiyan Eskatolojisinde Dünyanın Sonu Kehanetleri”, *marife*, yıl. 7, sayı. 2, güz 2007, s. 163-187.
- ⁷³ Cornwall, A. (2010). “Introductory Overview – Buzzwords and Fuzzwords: Deconstructing Development Discourse” in Andrea Cornwall & Deborah Eade (Eds.) *Deconstructing Development Discourse Buzzwords and Fuzzwords*, Oxford, Oxfam GB. S. 6.

- Casanova, J. (2011). "Cosmopolitanism, the Clash of Civilizations and Multiple Modernities." *Current Sociology* 59 No.2.
- Cook-Gumperz, J. (2006). *The social construction of literacy* (Vol. 25). Cambridge University Press.
- Cornwall, A. (2010). "Introductory Overview – Buzzwords and Fuzzwords: Deconstructing Development Discourse" in Andrea Cornwall & Deborah Eade (Eds.) *Deconstructing Development Discourse Buzzwords and Fuzzwords*, Oxford, Oxfam GB.
- Çakı, F. (2017). "Toplum Tipleri ve Din" İç. Ahmet Onay & Nazmi Avcı (Ed.), *Din Sosyolojisi*, İstanbul: Lisans Yay.
- Çakı, F. (2022). "Uyarlık-Modernlik Söylemlerinde Alternatifler ve Baykan Sezer", *Sosyolojca*, Sayı 24, Ss. 93-108.
- Davie, G. (2007). *The Sociology of Religion*, London: Sage.
- Drake, P.W. ve Hilbink, L. (2001). "Latin American Studies; Politics," in Smelset, Neil J. ve Baltes, Paul B. (edt.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Elsevier, Ltd.
- Dussel, E. 2000. "Europe, Modernity, and Eurocentrism: The Semantic Slippage of the Concept of Europe." *Nepatla: Views from South* (1) (3): 465-478.
- Eisenstadt, S. N. (1966). *Modernization: Protest and Change*. Prentice-Hall.
- Eisenstadt, S. N. (2000). "Multiple Modernities." *Daedalus*, 129 (1): 1-29.
- Farkas, M. I. (2016) "Reconstructing Tradition. The Debate on "Invented Tradition" in the Japanese Modernization" PL ISSN 0860-6102 ACTA ASIATICA VARSOVIENSIA No. 29.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Vintage Books.
- Foucault, M. (1978). *The History of Sexuality*, Volume I: An Introduction. Vintage Books.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Gellner, E. (1992), *Postmodernism, Reason and Religion* / Routledge, New York.
- Gelso, C. (2006). "Applying theories to research: The interplay of theory and research in science" In F.T. Leong & J.T. Austin (Eds.), *The psychology research handbook*. Thousand Oaks, CA: Sage. Retrieved from http://www.sagepub.com/hdbk_psychrsch/Article_n32
- Goertz, G. (2006). *Social science concepts: A user's guide*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Hobsbawm, E. (1992). 'Inventing Traditions' in Eric Hobsbawm and Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Huntington, S. (1962). *Changing patterns of military politics*. Free Press of Glencoe.
- Huntington, S. (1968). *Political Order in Changing Societies*, New Haven, CT: Yale University Press.
- Janowitz, M. (1964). *The military in the political development of new nations*. Chicago: University of Chicago Press.
- İzmir, M. (2016)**. "Modernleşen Türkiye'de Gündelik Yaşamın Dönüştürülmesi Serüveni", İç. Muharrem Balcı (ed.), *Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birlikleri V, İstanbul: Hukuk Vakfı Yay. S. 294*.
- Kaya, I. (2004) 'Modernity, openness, interpretation: A perspective on multiple modernities', *Social Sciences Information*, 43(1), 35-57.
- Kerlinger, R. (1986). *Foundations of behavioral research*. NY: Holt, Rinehart, & Winston.
- Kuhn, T. (1970). *The structure of scientific revolutions* (2nd ed.). Chicago: University of Chicago Press.
- Laurence, S., & Margolis, E. (2003). "Concepts and conceptual analysis." *Philosophy and Phenomenological Research*, 67(2), 253-282.
- Lipset, S.M. (1959). "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy", *American Political Science Review*, 53(1), Pp. 69-105, 53(1), 69-105.
- Nolte, P. (2001). "Modernization and Modernity in History", in Smelset, Neil J. ve Baltes, Paul B. (edt.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Elsevier, Ltd.
- OED (Oxford English Dictionary), "language".
- Oğuz, C. (2022). "Dikotomi kavramı bağlamında geleneksel medya ile yeni medyanın varlık mücadelesi." *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 9(86), 1506- 1517. <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.3185>
- Parsons, T. (1966). *Societies: Evolutionary and Comparative Perspectives*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Patel, S. (2010). "Sociology's 'Other': the Debates on European Universals." in *Historical Developments and Theoretical Approaches in Sociology*, Volume II, edited by C. Crothers. Oxford: Eolss Publishers.
- Petković, J. (2007). "Traditional Values and Modernization Challenges in Forming Urban and Rural Culture" *FACTA UNIVERSITATIS Series: Philosophy, Sociology and Psychology* Vol. 6, No 1, 2007, pp. 23 - 39 * UDC 316.72; 316.334.56
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., & Podsakoff, N. P. (2016). "Recommendations for creating better concept definitions in the organizational, behavioral, and social sciences." *Organizational Research Methods*, 19(2), 159-203.

- Pye, L. (1962). "Armies in the process of modernization." John J. Johnson (ed.), *The role of the military in undeveloped countries*. Princeton.
- Ricoeur, P. (1967). *The Symbolism of Evil*. Beacon Press.
- Ricoeur, P. (1977). *The Rule of Metaphor*. University of Toronto Press.
- Riesebrodt, M. (2014), *Religion in the Modern World: Between Secularization and Resurgence*, Max Weber Lecture No. 2014/01.
- Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. Cambridge University Press.
- Sayar, S. (2022). "İsâ-Mesih ve Pavlus Ekseninde Hristiyan Geleneğinde Kurtuluş". *Tetkik 2* (Eylül 2022), 447-463. <https://doi.org/10.55709/tetikdergisi.2022.2.71>
- Šešeikaite'-Nathan, "Agne, (2014). Traditional and Postmodern Spiritualities: Strangers, Rivals or Partners?" *Edward schillebeeckx essay prize*.
- Sezer, B. (1991). "Türk Sosyolojisinin Tarihle İlişkileri," *Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildirileri*, İstanbul: İ.Ü.E.F. Basımevi.
- Sutton, R. & Staw, B. (1995). "What theory is not." *Administrative Science Quarterly*, 40, 371–384.
- Taylor, C. (1995). "Two Theories of Modernity." *The Hastings Center Report*, 25 (2): 24-33.
- Young, M. C. (2001). "African Studies: Politics," in Smelset, Neil J. ve Baltes, Paul B. (edt.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, Elsevier, Ltd.

BEDEN DİLİ

*Murat YÜKSEL*¹

Giriş

Beden, Batıda doğa bilimlerinin hakimiyetine paralel bir şekilde 20. yüzyıla kadar biyolojinin konusu olarak görülmüştür. Bunun bir sonucu olarak beden uzun bir süre başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerin ilgi alanına girmemiştir. Zaman içerisinde doğa bilimlerinin hakimiyetin zayıflaması, sosyo-biyolojinin etkisinin azalması ve Kartezyen düşüncenin eleştiriye açılması gibi yaşanan değişimler, bedene olan ilgiyi arttırmış ve sosyolojinin daha çok dikkatini çekmiştir.

Sosyoloji çok uzun bir süre bedene ilgi göstermemiş ve insanı bedensiz bir varlık olarak değerlendirmiştir. Klasik sosyolojide görünmez olan beden, çağdaş sosyoloji ile birlikte görünür hale gelmiş ve seksenli yıllara gelindiğinde sosyolojinin yeni bir alt dalı olarak beden sosyolojisi doğmuştur.

Beden ve bedenleştirme beden sosyolojisinin iki ana kavramıdır. Beden kavramı bilinen anlamıyla beden somut ve fiziki yapısına atıfta bulunur. Bedenleştirme ise bedeni toplumsal eylemin meydana geldiği bir olgu olarak ele alır.

Günlük hayatta beden bizi çok yakından ilgilendiren bir konudur. Sosyoloji beden sosyal yönüne, sosyal eylemin ortaya çıktığı ve anlam bulduğu nesne bedene dikkat çekmektedir. Beden sosyal yapıda meydana gelen bütün ilişkileri yansıtan bir olgudur. Bir diğer ifadeyle değerler, normlar, değişimler, istekler ve arzular hemen hepsi bedende anlam bulur.

İnsanlar sadece konuşarak değil, ritüelleri, sanatı, giydiği kıyafetleri ve yediği besinleri ile de karşısındakine birçok mesaj iletirler. Bu iletilerde de beden başrolde yer alır. Jest ve mimiklerimiz, bedenimiz ile sergilediğimiz performanslar, bedenimiz üzerinde ya da bedenimizle icra ettiğimiz sanatsal pratikler, bedenimizde taşıdığımız kıyafetler ve tükettiğimiz yiyecekler fizyolojik ihtiyaçlarımızı gidermenin ötesinde bir anlama sahiptirler.

Bu çalışmada öncelikle Batı eksenli olarak Antik Yunan'dan günümüzde beden anlamındaki değişime kısaca değinilmiştir. İkinci kısımda Turner'ın beden sosyolojisinin

¹ Doç. Dr. Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, muratyuksel@odu.edu.tr, ORCID iD : 0000-0003-4448-4062

Kaynaklar

- Adak, N. (2017). Sosyal Bir Kurum Olarak Sağlık. Sevinç Güçlü (Ed.), *Kurumlara Sosyolojik Bakış* içinde (335-371). Kitabevi Yayınları.
- Amman, MT. (2012). Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet. Mehmet Faruk Bayraktar (Ed.), *Dini ve Toplumsal Boyutlarıyla Cinsiyet* içinde. İsvap Kitaplığı.
- Amman, MT. (2000). Spor Sosyolojisi. Can İkişler (Ed.), *Sporda Sosyal Bilimler* içinde (85-150). Alfa Yayınları.
- Amman, MT. (1995). *Sosyal Tabakalaşma ve Günümüz Fransız Sosyolojisinin Yaklaşımları*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bates, DG. (2013). *21. Yüzyılda Kültürel Antropoloji*. (Suavi Aydın, çev.). Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2010). *Tüketim Toplumu*. (Hazal Deliceçaylı & Ferda Keskin, çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014). *Parçalanmış Hayat-Postmodern Ahlak Denemeleri*. (İsmail Türkmen, çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Benedict, R. (2019). *Karizantem ve Kılıç*. (Türkan Turgut, çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bernasconi, R. (2020). *İrk Kavramını Kim İcat Etti?*. (Zeynep Direk, haz.). Metis.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri*. (Filiz Öztürk, Büşra Uçar, Mustafa Gültekin ve Aslı Sümer, çev.). Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2014). Simgesel Sermaye ve Toplumsal Sınıflar. *Cogito*, 76, 192-203.
- Bourdieu, P. (1997). *Toplumbilim Sorunları*. (Işık Ergüden, çev.). Kesit Yayınları
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of the Taste*. (R. Nice, çev.) Harvard University Press.
- Bozkurt, G. (1996). *Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)*. Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Canatan, K. (2011). Medeniyet Değişimi: “Nefis Terbiyesi”nden “Beden Terbiyesi”ne. Kadir Canatan (Ed.). *Beden Sosyolojisi* içinde (345-367). Açılım Kitap.
- Canatan, K. (2014). *İnsan Fenomeni-İnsanın Doğası Hakkında Dini ve Felsefi Soruşturmalar*. Açılımkitap.
- Canatan, K. (2016). *Beden ve Beyan*. Mana Yayınları.
- Chaney, D. (1999). *Yaşam Tarzları*. (İrem Kutluk, çev.) Dost Yayınevi.
- Cirhinlioğlu, Z. (2017). *Sağlık Sosyolojisi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Demez, G. (2009). Sınıfsal ve Bireysel Kimlik Oluşumunda Beden Sorunu: Habitus. *Toplumbilim*, 24, 17-25.
- Dever, A. (2015). *Spor Sosyolojisi*. Siyasal Kitabevi.
- Elias, N. (2011). *Uyarlılık Süreci-Cilt 1*. (Ender Ateşman, çev.). İletişim Yayınları.
- Er, N. (2024). Tek Tanrılı Dinlerde Kadının Yeri ve Rolü: Sosyolojik Bir İnceleme. *Şura Akademi*, 7: 69-85.
- Eriksen, TH. (2018). *Sosyal ve Kültürel Antropoloji*. (Erkan Koca, çev.). Atıf Yayınları.
- Ertan, C. (2017). *Dövmeli Bedenler-Bir Beden Sosyolojisi Kitabı*. Phoenix Yayınevi.
- Featherstone, M. (2005). *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü*. (Mehmet Küçük, çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Gelis, J. (2021). Beden Kilise ve Kutsal. Alain Corbin, Jean-Jacques Courtine, Georges Vigarello. (Haz.). *Bedenin Tarihi 1- Rönesans'tan Aydınlanma'ya* içinde (21-132). Alfa.
- Giddens, A., Sutton, P. (2019). *Sosyoloji*. (Arzu Kayhan, çev.). Kırmızı Yayınları.
- Gökşen, N. (2024). 68 Kuşağının Türk Erkeğini Çizmek: Sakal ve Bıyık Modasında “İşyankâr Gençlik”in Siyasal İnşası. *Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD)*, 18/35: 53-75.
- Haviland, W.,Prins, H., Walrath, D., Mcbride, B. (2008). *Kültürel Antropoloji*. (İnan Deniz Erguvan Sarioğlu, çev.). Kaknüs Yayınları.
- Işık, E. (1998). *Beden ve Toplum Kuramı*. Bağlam Yayınları.
- İzğören, AŞ. (2024). *Dikkat Vücudunuz Konuşuyor*. Elma Yayınevi.
- Kızılelmas Mezarıcı, F. (2018). *Kadınların spor yapmasında toplumsal beden algısının etkisi: Düzce örnekleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Köse, H. (2016). Bourdieu Düşüncesinde Tahakküm-İtaat İlişkisi ve Sosyo-Politik Beden. *Ankara Üniversitesi İlefler Dergisi*, 3(2): 173-199.
- Levanda, RH., Schultz, EA. (2018). *Kültürel Antropoloji*. (Dilek İşler ve Onur Hayırlı, çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Lhéraud, JC, Meurgey, B, Bouchet P. (2011). The Development of Sport and Youth in France. Barrie Houlihan and Mick Green (Ed.), In: *Routledge Handbook of Sports Development* (s. 143-159). Routledge.
- Maguire, JS. (2008). *Fit for Consumption: Sociology and the Business of Fitness*. Routledge.
- Martı, H. (2011). Hz. Peygamberin Hadislerinde Bir Değer Simgesi Olarak Beden ve Mahremiyeti. Kadir Canatan (Ed.). *Beden Sosyolojisi* içinde (233-246). Açılım Kitap.
- Nazlı, A. (2009). Sosyolojik Bakışın Eşiğindeki Beden. *Toplumbilim*, 24, 61-68.
- Nuhrat, Y. (2018). Dil Antropolojisi. Ayfer Bartu Candan ve Cenk Özbay (Haz.). *Kültür Denen Şey* içinde (256-282). Metis.
- Okumuş, E. (2011). Bedene Müdahalenin Sosyolojisi. Kadir Canatan (Ed.), *Beden Sosyolojisi* içinde (45-65).

- Açılımkitap.
- O'neil, J. (1989). *The Communicative Body Studies in Communicative Philosophy, Politics, and Sociology*. Northwestern University Press.
- Seeburg, U. (2024). *Bir Mamut Nasıl Yenir?50 Lokmada İnsanlığın Tarihi* (Ali Tacar, çev.). Timaş Yayınları.
- Sennett, R. (2018). *Ten ve Taş-Batı Uygarlığında Beden ve Şehir*. 5. Baskı. Çev.: Tuncay Birkan. Ayrıntı Yayınları.
- Sevil, İ. (2021). *Türk'ün Kalbi Nasıl Çarpar?*. Doğan Egmont Yayıncılık.
- Şişçi, F. (2019). Güzelliğin Peşinde Bir Serüven: Dövme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(63): 568-575.
- Şişman, N. (2013). *Emanetten Mülke-Kadın Beden Siyaseti*. İz Yayıncılık.
- Taaruz (2013). *Eğlendirerek Hükmetmek: Halklara Karşı Kitle Kültürü*. (Yusuf Polat, çev.). Heretik Yayınları.
- Talimciler, A. (2011). Spor Kurumu. Sevinç Güçlü (Ed.). *Kurumlara Sosyolojik Bakış* içinde (373-425). Kitabevi.
- Timurturkhan, MG. (2008). Felsefi Bedenden Sosyolojik Bedene. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 1(4): 1-14.
- Turner, BS. (2019). *Beden ve Toplum-Sosyal Teoride Arayışlar*. (İrfan Kaya, çev.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Van Osch, Y., Breugelmans, SM., Zeelenberg, M., Bölük, P. (2013). A different kind of honor culture: Family honor and aggression in Turks. *Group Processes & Intergroup Relations*, 16(3): 334-344.
- Yıldırım, B. (2008). *Batı Sanatında İnsan Bedeni ve Değişen Anlamı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Yüksel, M. (2019). Bedenin Toplumsal Dönüşümü: Sağlıklı Bedenden Estetik ve Atletik Bedene. Yılmaz Daşlı ve Erol Bulut (Ed.). *Sağlık Sosyolojisi* içinde (191-229). Anı Yayıncılık.
- Yüksel, M. (2018). Türkiye'de Tabakalaşma ve Spor. Lütfi Sunar (Ed.). *Türkiye'de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik* içinde (123-153). Nobel Akademik Yayıncılık.

SOSYAL VE KÜLTÜREL SERMAYE BAĞLAMINDA DİL AKTARIMI VE EŞİTSİZLİKLER

Ahmet USANMAZ¹
Recep BOZKURT²

“Dil, zihnin ışığıdır.” - John Stuart Mill

“Dilimin sınırları dünyanın sınırları demektir.” - Ludwig Wittgenstein

“Diller sadece kelimelerden oluşmaz. Onlar dünyaya bakma biçimleridir.”

- R. F. Kuang

“Dilimiz kendimizin bir yansımasıdır. Bir dil, onu konuşanların karakterinin ve gelişiminin tam bir yansımasıdır.”

- Cesar Chavez

Giriş

Sosyal, politik, kültürel ve ekonomik alanda meydana gelen eylemler/olaylar/etkenler dil alanında değişimlere neden olur. Değişimin dili, dinamik bir yapıda olmaya sürükler. Bu değişim ve etkileşim karşılıklı olarak ilişkisel bir durumdadır. Toplumsal değişim ve dönüşümler dili etkilerken toplumdan/toplumsal yapıdan bağımsız dili dilden bağımsız ise toplumu düşünmek oldukça güçtür.³ Dil, toplumdaki bireylerle doğrudan bağlantılıdır ve sosyal etmenler dilde belirgin bir şekilde görülür. Bir topluluk içinde yaşayan bireylerin yaşadıkları coğrafi bölge, gelir düzeyleri, eğitim durumları ve cinsiyetleri, onların sosyal özelliklerini şekillendiren önemli faktörlerdir. Bu açıdan bakıldığında dil, sadece bireyler arası etkileşim ve iletişimi sağlayan bir etmenin çok ötesinde bir yapıya sahiptir. Dil aynı zamanda sosyal yapıyı, güç ilişkilerini, toplumsal eşitsizliklerin birer yansıması olarak da okunmalıdır. Etnisite, toplumsal sınıflar, cinsiyet rolleri ve farklı toplumsal haller, dildeki farklılıkların ve anlam değişimlerinin temel etmenleri arasında yer alır. Bu nedenle dil, sosyal yapıları yansıtmaya ve bu yapıları yeniden üretme işlevi, dilin aktarımındaki eşitsiz haller ve ötekileştirmenin anlaşılmasında anahtar bir role sahiptir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Sosyal Hizmet, ORCID ID: 0000-0001-9498-1521.

² Dr., Sosyolog, Bağımsız Araştırmacı, recepbozkurt0163@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2201-1758

³ Gönülal, Ö. Y. (2011). Dil-toplum ilişkisi açısından Türkiye’de 1940 sonrası dil tartışmaları üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies (Elektronik)*, ss. 1156.

konuşanların toplumsal niteliklerinden bağımsız ele alınamayacağını vurgulayarak, dilsel eşitsizliklerin kökenlerini anlamada güçlü bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, dilin toplumsal işlevselliğini ve eşitsizliklerin yeniden üretimindeki rolünü anlamak, yalnızca dilbilimsel bir mesele değil, aynı zamanda sosyolojik bir zorunluluktur. Dilsel sermayeye erişimdeki eşitsizliklerin giderilmesi, toplumsal hiyerarşilerin dönüşümü için kritik bir adım olarak değerlendirilebilir; ancak bu, mevcut güç ilişkilerinin ve tarihsel birikimlerin derinlemesine bir sorgulamasını da gerektirir.

Kaynaklar

- Adoni, V. (2024). Language and Society. M. Varkolu, MP Mallesh, K. P. Oruganti (Ed.). *Impending Inquisitions in Humanities and Sciences*. P. 5. CRC Press: Florida.
- Bedir, U. (2019). Pierre Bourdieu'nün 'Dilsel Habitus' Kuramı Çerçevesinde Asghar Farhadî'nin 'Bir Ayrılık' (A Separation) Filminin İncelemesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 2019(48), 135-152.
- Bolhuis, J. J., Tattersall, I., Chomsky, N., & Berwick, R. C. (2014). How could language have evolved?. *PLoS biology*, 12(8), e1001934.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (ss. 241-258). New York: Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (2015). *Pratik Nedenler*. (Çev. H. U. Tanrıöver). Hill Yayın: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2016). *Akademik Aklın Eleştirisi: Pascalca Düşünme Çabaları*, Metis Yayınları: İstanbul.
- Bourdieu, P. (2016). *Sosyoloji Meseleleri* (Çev: F.Öztürk, B.Uçar, M.Gültekin ve A.Sümer). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. (2021). *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (Çev: D.Fırat ve G.Berkurt). Ankara: Nika Yayınevi.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.C. (2019). *Yeniden Üretim: Eğitim Sistemine İlişkin Bir Teorinin İlkeleri* (Çev: A.Sümer, L.Ünsaldı ve Ö.Akkaya). Ankara: Heretik Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Wacquant, L. (2014). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar* (Çev: N.Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boz, E. (2022). Dil ve Kültürün Gelişimi ve Aktarımı, M. Güneş, H. Güneş (Ed.). *Kültür ve Dil*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard university press.
- Chomsky, N. (2001). *Dil ve Zihin*, Ankara: Ayraç Yayınları.
- Çeğin, G. (2018). Gündelik hayatın kavranışı için Pierre Bourdieu'nün kavramsal repertuarının verimlilikleri ve sınırlılıkları. A. Esgin ve G. Çeğin (Ed.). *Gündelik hayat sosyolojisi* (s. 405-430) içinde, Ankara: Phoenix Yayınları.
- Downes, W. (1998). *Language and Society*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gönülal, Ö. Y. (2011). Dil-toplum ilişkisi açısından Türkiye'de 1940 sonrası dil tartışmaları üzerine bir değerlendirme. *Turkish Studies (Elektronik)*. Ss. 1156-1166.
- Harker, R. (1990). *An Introduction To Pierre Bourdieu*. MacMillan.
- Jasem, I. Y. (1986). *Sociolinguistics and the sociology of language*.
- Tolibjon Oglu, Y. S. (2020). The Importance of Language in Society, *International Journal of Academic Multidisciplinary Research*, ss. 116-118.
- Yel, A. M. (2014). Bourdieu ve Din Alanı: Sermaye, İktidar, Modernlik. İçinde; *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (3. Baskı). (Ed: G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tatlıcan), ss. 559-581. İstanbul: İletişim Yayınları.

CUMHURİYETİN DİL POLİTİKASI

Yonca ALTINDAL ¹

*Bu mütevazı çalışma ülkemizin ebedi kurucusu
Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün Türk milletine
bıraktığı en büyük hazineye sahip çıkan tüm onurlu
Türk ulusuna ithaf edilmiştir!
NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE!*

Giriş

Tarihe ışık tutan figürlerin kültürel bağlama ilişkin farkındalıkları ya da ilişkilenmeleri içerisinde bulunan toplumsal yapı ile doğrudan ilintilidir. Bu noktada özellikle ulusa ait kimliğin oluşması, devam etmesi ve taşınması kuşaklar arasındaki hafızanın korunması ile bağlantılıdır. Bu noktada ulus kimliğinin siyasete yansması ve devlet felsefesi olarak benimsenmesi elzemdir. Nitekim bu kimliksel edinimde ve toplumsal yaşantıda izler bulunması değer taşımaktadır.

Ulusun dil ile temasının kökenleri ülkeler arasında farklılıklar taşımış olmakla birlikte temelinde Aydınlanma Felsefesinin köklerine dayandırmak çok önemlidir. Akabindeki Fransız İhtilalinin yaymış olduğu milliyetçi akımının egemen olması beraberinde özellikle kimliğin en ayırt edici noktası olan dil üzerine açıklama yapmayı gerekli kılmıştır.

Bu çalışma Türkiye Cumhuriyeti Devletinin dil politikasını sosyolojik bir perspektiften irdelemeyi hedeflemektedir. Bu hedefi gerçekleştirmek için ülkemizin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde oluşturulan Türk dilinin konuşma ve yazma pratiklerinin yaygınlaştırılmasına ve sadeleştirme uygulamalarına yer verilecektir. Ziya Gökalp'in Atatürk'ün Türk dil ve tarihinin Türk kültüründeki en önemli iki unsur olarak ele almasına da yer verilerek sosyolojik zemindeki karşılığı aktarılmaya çalışılacaktır. Bu ekseninde özellikle Ziya Gökalp'in ilk Türk sosyoloğu olarak Fransız sosyolog Emile Durkheim ile beslenen toplumsal analizleri ve yorumlamasındaki kolektif bilincin dil ile olan göbek bağına olgusal düzeyde değinilecektir.

¹ Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Uygulamalı Sosyoloji ABD, yoncaaltindal@balikesir.edu.tr, yoncaaltindal@yahoo.com.tr, yoncaaltindal35@gmail.com, ORCID:0000-0002-1240-127X.

29 Ekim 1923 tarihi itibariyle cumhuriyetin kurulması ile birlikte adını bir aileden ve haneden değil de milli bilinçten alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti demokrasiye dayalı yönetim biçimiyle şekillenmiştir. Bu ideolojik yapı kültürel sermayesini yozlaşmadan ve yabancılaşmadan uzak tutarak ulusal sosyal devleti kurma inşasına dayalı hak temelli bir siyasal alan ile var olmuştur.

Cumhuriyetin dil politikaları da ülkemizin kurucu lideri Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından özellikle üzerinde durulan temel konulardan birisi olmuştur. Kolektif bilincin dile yansıyan tezahüründe Atatürk oluşturduğu sadeleştirme arı dil oluşturma ve zamanla dili zenginleştirme çabalarında bulunmuş bu konuda pek çok edebiyatçı ve bilim insanıyla birlikte toplantılar gerçekleştirmiştir. Oluşumların ise en önemli olanları kukusuz Türk dil kurultaylarıdır. Türk Dil kurumunun açılışı da diğer önemli bir adımdır; ancak Atatürk'le isminin anıldığı ve tüm dünyada bir ilki oluşturan esas dil politikası ise güneş dil teorisine dayanmaktadır.

Fransız Aydınlanması ekseninde gelişen Latin harflerinin kabulüyle başlayan çağdaşlaşma ilkesi milliyetçilik ilkesi ile birlikte iç içe geçerek Türkçe'nin kabul edilip uygulanıp yaygınlaştırılmasına eğitim ve kültür politikası olarak dikkat çekilmiştir. Okulların ve üniversitelerin eğitim kurumları olarak Türkçeyi yücelten ve geliştiren uygulamaları ile birlikte cumhuriyet dönemi dil politikasına ulusalcılığın hız kazandığı, milli değerlerin dilin kullanımıyla birlikte güçlendiği kendine özgü yapısıyla egemen kılındığı bir sosyo kültürel okumayla ortaya konulacağı kuvvetle muhtemeldir.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin siyasal başarısında Türkçenin etkin kılınması bu bakımdan değer taşımaktadır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün onuncu yıl nutkunda da *Ne Mutlu Türküm* diyene diye biten ve onun milliyetçilik anlayışıyla kesişimsellik gösteren söylemi Türk milletini ve Türk toplumunu kimliksel anlamda farklı kıldığının da sosyolojik emareleridir.

KaynakLAR

- Beşikçi, İ. (1991). Türk tarih tezi güneş dil teorisi, Yurt Kitap Yayınları.
- Bozdoğan, A. (2007). Atatürk döneminde dil kültür ve edebiyat politikalarını yansıtan bir halkevi dergisi orta yayla, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 31, 2.
- Çelebi, O. (2016). Üçüncü Türk dil kurultayının Anadolu'daki yansımaları. Uluslararası Sosyal Araştırmaları Dergisi, 9, 47.
- Korkmaz, Z. (1988). Atatürk'ün düşünce sisteminde Türk dilinin yeri. Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988 Bildirileri. <https://turkoloji.cu.edu.tr>.
- Özdemir, N. (2018). Atatürk dönemi Türk dil kurultayları ve Türk dünyası. (Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Sadoğlu, H. (2003). Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul
- Sertkaya, O. F. (1969). Atatürk'ün dil politikası. İkinci Türk Dili Kongresi ve Akademisi.
- Tayanç-İnce, M. A. (2020). Türk ulusal kimliğinin inşasında güneş dil teorisinin rolü ve önemi. İmgelem, 4, 6.
- Tongul, N. (2004). Türk harf inkılabı. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 9 33-60.
- Uluskan, S. B. (2010). Atatürk'ün sosyal ve kültürel politikaları. Atatürk Araştırma Merkezi.
- Yıldızlı, M. E., & Pekacar, Ç. (2017). Güneş dil teorisinin gelişim süreci. IV. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu1.

AVRUPA'DA DİLSEL AZINLIK POLİTİKALARI

*Kadir CANATAN*¹

GİRİŞ

Azınlık, genellikle belirli bir toplumda baskın nüfus grubundan sayısal olarak daha küçük olan ve etnik, dini, dilsel veya kültürel özellikleriyle ayırt edilen bir grup olarak tanımlanır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, azınlık kavramı sosyolojide gündelik dildeki kullanımdan farklı olarak toplumsal bir pozisyonu tanımlamak için kullanılır ve vurgu nicelikten ziyade niteliğedir. Başka bir deyişle bununla toplumda dominant olmayan gruplar ifade edilir. Azınlık kavramının zıddı çoğunluk değil, dominant olmandır. Azınlıkların çoğu zaman kendi kimlikleri, gelenekleri ve bazen de toplum içinde kendi hakları vardır. Dil, din, etnik köken, kültür gibi çeşitli açılardan kendilerini çoğunluktan ayırabilirler. Farklı özellikleri çoğu zaman onların toplumda ayrımcılığa uğramasına ve dışlanmasına bir gerekçe olarak kullanılır. Şu halde azınlık grubu tanımlamak gerekirse, herhangi bir özelliğiyle (dilsel, kültürel, dinsel vs.) dominant gruptan farklı olan ve bu özelliği sebebiyle dışlamaya maruz kalan bir grup azınlıktır.

Sahip oldukları özelliklere bağlı olarak farklı azınlık türleri ayırt edilebilir. Başlıca dört azınlık gruptan bahsedebiliriz:

- 1) Etnik azınlıklar: Bunlar, baskın toplumdan farklı, ortak bir kültürel geçmişe ve etnik kökene sahip insan gruplarıdır. Avrupa'nın birçok ülkesinde Romanlar, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Afrikalı Amerikalılar ve Ortadoğu'daki Süryaniler ve Kürtler etnik azınlıklar olarak kaydedilebilir.
- 2) Dini azınlıklar: Bunlar, bir ülke veya bölgedeki hâkim dinin dışında bir inanca bağlı olan gruplardır. Örnekler: Hıristiyanlığın hâkim olduğu Avrupa ülkelerinde Müslümanlar, pek çok ülkede Yahudiler ve yine Batı ülkelerinde Hindular ve Budistler dini azınlıklardır.
- 3) Kültürel azınlıklar: Kültürel azınlıklar, bir ülkenin veya bölgenin çoğunluk nüfusunun kültüründen farklı bir kültürel kimliğe sahip gruplardır. Bu azınlıklar, kendilerine özgü dil, din, gelenek, sanat, müzik, giyim tarzı ve yaşam biçimleriyle tanınırlar. Kül-

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

çelişmektedir. İddiaya göre her yerleşik kişi (dikkat grup değil) vatandaştır ve vatandaş da hukuk önünde eşittir. Grup hakları kavramı, bireysel vatandaşlık kavramını aşındırmaya yönelik olup ülkede kargaşa ve bölünmeye sebep olacaktır.

Kaynaklar

- Council of Europe. (1992). *European Charter for Regional or Minority Languages*. <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages>
- Council of Europe. (1995). *Framework Convention for the Protection of National Minorities*. <https://www.coe.int/en/web/minorities>
- De Varennes, F. (1996). *Language, minorities and human rights*. Martinus Nijhoff Publishers.
- King, R. D. (1997). *Minorities under majorities: Linguistic rights and the linguistic ecology*. *Language Sciences*, 19(2), 133–145.
- Nicolaidis, K. (2004). We, the Peoples of Europe...?. *Foreign Affairs*, 83(6), 97–110.
- O'Reilly, C. (2001). *Language, ethnicity and the state: Volume 1: Minority languages in the European Union*. Palgrave Macmillan.
- Pentassuglia, G. (2002). *Minorities in international law: An introductory study*. Council of Europe Publishing.

ÇOKKÜLTÜRLÜ TOPLUMLARDA ÇOKDİLLİ EĞİTİM OLANAKLARI: TEORİ, POLİTİKA VE UYGULAMA OLARAK HOLLANDA-FRİESLAND ÖRNEĞİ*

Kadir CANATAN¹

Giriş

Tüm dünyada olduğu gibi Avrupa'da da çokkültürlülük ve buna bağlı olarak çokdillilik olgusu kendini giderek daha fazla hissettirmektedir. Dünyada yüz binlerce farklı dil konuşulmaktadır. Bazı tahminler dört ila beş yüz bine varmaktadır. Oysa dünyadaki ülke sayısı birkaç yüze sınırlı kalmaktadır. Çoğu ülkelerde birden fazla dil mevcut olup tekdilli toplumlar genel kural olmaktan ziyade istisna konumundadır. Bunun yanında dünya nüfusunun büyük bir kısmı, birden fazla dil konuşmaktadır. Eğer her dilin tekrar bölgesel, yerel ve sosyal lehçeleri (diyalektler) nedeniyle heterojen bir yapıya sahip olduğu dikkate alınırsa, o zaman herkesin çokdillilik veya dil varyasyonlarının farklı biçimleriyle karşı karşıya olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Çokdillilik, basitçe bir toplum ya da ülkede birden fazla dilin varlığına işaret etmektedir. Daha geniş bir çerçeve içinde baktığımızda, bu olgunun çokkültürlülük meselesiyle ilişkili olduğunu ve hattan ondan türediğini söyleyebiliriz. “Çokkültürlü toplum” iki veya daha çok sayıda farklı topluluğu içinde barındıran bir toplumdur. Farklılıkların temeli etnik ve kültürel olduğu kadar dinî ve felsefi de olabilir. Bu anlamda çokkültürlülük, çağdaş toplumların bir özelliğidir. Günümüzde birbirinden yalıtılmış ve tümüyle homojen kültürlere rastlamak hemen hemen mümkün değildir. Çağdaş çokkültürlülüğün birçok tipleri ya da görünümleri bulunmaktadır. Parekh, çağımızda üç yaygın kültürel çeşitlilikten bahsetmektedir. İlk olarak **alt kültür gruplarının sergilediği çeşitlilik** gelmektedir; bu, içinde bulunduğu kültürü bir başkasıyla değiştirmeye değil, genişletip çeşitlendirmeye çalışır. Alternatif bir kültür ve geniş ölçekli bir değişim talep etmemesine rağmen, bu grupların toplum tarafından kolay kabul edildiği anlamına gelmez. Sözelimi eşcinseller ve (dinî veya resmi nikâh olmadan) dost hayatı yaşayanlar, toplumda kolay kolay kabul edilmezler.

* Bu bildiri, 10-11 Mayıs 2012 tarihlerinde Ankarada düzenlenen 1.Uluslararası Eğitim Sosyolojisi Sempozyumunda sunulmuştur.

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

zeyde Avrupa Bölgesel ve Azınlık Diller Sözleşmesi'nin 7. maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre çokdilli eğitim politikasının amaçları; Fries dilini, kültürel zenginliğin bir ifadesi olarak kabul etmek, Fries dilinin kullanımını kolaylaştırmak ve cesaretlendirmek ve sonuçta Fries dilini kullanan kişiler arasında ilişkileri geliştirmek ve korumaktır. Çokdilli eğitimin öğrenim kazanımları ise Hollanda'nın ulusal eğitim yasalarında dile getirilmiştir. Bu hedefleri çok kaba hatlarla birkaç noktada özetlemek mümkündür:

- 1) Fries dilini ve kültürünü, yazılı, sözlü ve kelime bilgisi boyutlarıyla öğrenmek;
- 2) Fries dili karşısında pozitif bir tutum geliştirmek ve çift dilli güncel yaşamda Hollanda kadar Friesçe'yi de kullanmak;
- 3) Fries dilinde yazılmış edebi ve sanatsal eserler kadar bilimsel literatürü de tarayacak ve bilgi edinebilecek düzeyde dil dağarcığına sahip olmak;
- 4) Son olarak ev ile okul dünyası arasındaki mesafeyi azaltmak.

Bu hedeflerin tamamı veya bir kısmı okul yönetimlerinin de motifleri ve argümanları arasında yer almaktadır. Okul yönetimleri gerek eğitim yoluyla gerekse de günlük iletişim yoluyla bu amaçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Friesçe örgün eğitimde hem dil olarak öğretilmekte hem de bazı derslerde öğretim dili olarak kullanılmaktadır. Ayrıca günlük iletişimde de Friesçe okul ortamında ve ebeveyn-öğretmen ilişkilerinde teşvik edilmektedir.

Uygulamaların, öngörülen amaç ve beklentileri tam olarak karşıladığı söylenemez. Müfettişliğin yaptığı araştırmalarda Friesçe'nin daha fazla sözel bir dil olarak kullanıldığı ve yazılı bir dil haline getirilemediği görülmektedir. Yeterince ders malzemeleri geliştirilmiş olmakla birlikte farklı dillere mensup çocukların arka planının dikkate alınmadığı ve ölçme-değerlendirme tekniklerinin başarılı bir şekilde uygulanmadığı tespit edilmektedir. Daha da önemlisi Friesçe dilini öğretecek ve öğretim dili olarak kullanacak yeterli ve yetkin öğretmen bulunmamaktadır. Öğretmen okullarında Friesçe dil ve kültür öğretmenleri yetiştirmek üzere programlar bulunmasına rağmen bu imkânlardan faydalanmak isteyen öğrenci sayısının düşük olduğu kaydedilmektedir. Üstelik şu an görev yapan öğretmenlerin kendilerini geliştirmek için hizmet içi eğitim imkânlarından faydalanmadığı görülmektedir. Tüm bu sorunların politika ve bürokrasiden kaynaklanan sorunlar olmadığı açıktır. Friesçe eğitimin sorunlarını daha çok pratikte ve bu dilin statüsünde aramak gerekir. Çokdilliliğe yapılan vurgu ve övgülere rağmen küçük dillerin, büyük dillerle yarışma imkânlarının sınırlı olduğu bir gerçektir.

Kaynaklar

- Avrupa Barometre Anketi (2012). *Eurobarometer survey*. Avrupa Komisyonu. http://ec.europa.eu/languages/languages-of-europe/eurobarometer-survey_nl.htm
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) (2008). *Jaarrapport Integratie 2008*. Den Haag: CBS.
- CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) (2011). *Statline databank*. <http://statline.cbs.nl>
- Commissie Canon (2011). *De canon van de geschiedenis van Friesland: Rapport van de Commissie Canon van Friesland*. Leeuwarden.
- Extra, G., Valen, T., & Vermeer, A. (1998). Meertaligheid in het onderwijs en de samenleving. In R. Penninx,

- H. Münstermann, & H. Entzinger (Eds.), *Etnische minderheden en de multiculturele samenleving* (pp. 614–635). Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Hemminga, P. (2008). *Europees Handvest voor Regionale Talen en Talen van Minderheden 2002–2007: Derde periodieke rapportage inzake de maatregelen welke Nederland heeft getroffen ten aanzien van de Friese taal en cultuur* (Eindred. A. van der Groot). Den Haag/Leeuwarden: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties & Fryske Akademy.
- Inspectie van het Onderwijs (2006). *Fries op school*. Utrecht.
- Inspectie van het Onderwijs (2010). *Tussen wens en werkelijkheid: De kwaliteit van het vak Fries in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs in Fryslân*. Utrecht.
- Mercator (2012). *Minderheidstalen: Feiten en getallen*. <http://www.mercator-research.eu/nl/minderheidstalen/feiten-en-getallen/>
- Parekh, B. (2002). *Çokkültürlülüğü yeniden düşünmek: Kültürel çeşitlilik ve siyasi teori* (Çev. M. Küçük). Ankara: Phoenix Yayınları.
- Saraçlı, M. (2007). *Avrupa Birliği ve Türkiye’de azınlıklar*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Staatsblad (2006). *Besluit van 7 juni 2006, houdende vaststelling van de kerndoelen voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs alsmede aanpassing van het Inrichtingsbesluit W.V.O. (Besluit kerndoelen onderbouw VO)*.
- Taylor, C. (1992). *Multiculturalism and “The Politics of Recognition”*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Taylor, C., Gutmann, A., Appiah, K. A., & Habermas, J. (1994). *Multiculturalism: Examining the politics of recognition* (A. Gutmann, Ed.). Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Vermeulen, H., & Slijper, B. (2003). *Multiculturalisme in Canada, Australië en de Verenigde Staten: Ideologie en beleid, 1950–2000*. Amsterdam: Aksant.
- Wikipedia (2011a). *Geschiedenis van Friesland*. https://nl.wikipedia.org/wiki/Geschiedenis_van_Friesland
- Wikipedia (2011b). *Oost-Friesland*. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Oost-Friesland>
- Wikipedia (2011c). *Knepelfreed*. <https://nl.wikipedia.org/wiki/Knepelfreed>

YAPAY ZEKA, DOĞAL DİL ÜRETİMİ VE YARATICI YAZARLIĞIN GELECEĞİ

Ömer KÜÇÜK¹

Giriş: Robotlar Bizim Yerimizi mi Alacak?

Yapay zekâ alanında son yıllarda yaşanan gelişmeler, onu günümüzün en merak uyandıran konularından biri haline getirdi. Yapay zekâ teknolojilerinin şimdide dek insanlığın önünde açtığı olanaklar ve yakın gelecekte sebep olabileceği şeyler hem heyecan hem de korku yaratmakta.² Onun insan yaşamını ve toplumların geleceğini hiç tahmin edilmedik şekillerde değiştirme potansiyeli taşıdığı ortaya çıkmış durumda. Yakın gelecekte yapay zekâ onlarca mesleği insanların elinden alabilir ve köklü sosyal dönüşümlere yol açabilir. Hatta en profesyonel ve insan yaratıcılığının egemenliğinde görülen meslekler bile tehdit altında; bu yazıda ele alacağımız yaratıcı yazarlık da bunlardan biri. Tabii, yapay zekanın en insana özgü olduğu düşünülen alanlara bile girmesinin bir “tehdit” olarak mı yoksa bir “olanak” olarak mı görülmesi gerektiği üzerinde de durulması gerekmektedir.

Yapay zekâ ve robot fikri, ilk ortaya çıktığı günden beri insanlarda birtakım umutlarla birlikte kimi derin korkulara da yol açmıştır. İnsan kölelerin yerini alacak olan otomatlar fikri Aristoteles için umut vericiydi.³ Ancak sonraki dönemlerde, bu sevimli robotların bir gün kontrolden çıkarak insanlığa büyük bir tehdit oluşturabileceği korkusu belirdi. Mary Shelley'nin 1821'de yayımlanan meşhur romanı *Frankenstein*, bir insan tarafından yaratılan akıllı bir yaratığın hikayesini konu edinir. Bu akıllı yaratık romanda bazen arkadaş, bazen de canavar olarak anılmaktadır⁴. Shelley'nin de temsilcisi olarak görülebileceği gotik sanattaki asli izleklerden biri olan cansız olanın canlanması izleği, insanlığın arkaik korkularından biridir⁵. Günümüzde yapay zekâ ile ilgili temel tartışmalardan biri, onun bir

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. omerkucuk@balikesir.edu.tr, ORCID iD : 0000-0002-3912-3206

² Koç, O. (2024), *Daha İyi Bir Dünya İçin Yapay Zekâ*, Sh. 14, Doğan Kitap: İstanbul.

³ “[H]er aracımız, Daidolos’un yaptığı heykeller ya da ozanın ‘kendiliklerinden Tanrıların toplantısına girerler’ dediği Hephaistos’un tekerlekli sehpaları gibi, biz söylenince ya da gerektiğini kendisi göerek işlerini yerine getirebilseydi –diyelim, dokuma tezgâhı mekiği kendiliğinden gidip gelse, lirin mızrabı kendiliğinden çalsaydı, o zaman ne yapımcıların işçiyeye gereksinmesi olurdu, ne de efendilerin köleye.” Aristoteles, (1993), *Politika* (M. Tunçay, Çev.), Sh. 12, Remzi Kitabevi: İstanbul.

⁴ Shelley, M. (2021), *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (Y. Yavuz, Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.

⁵ Worringer, W. (1985), *Soyutlama ve Özdeşleyim* (İ. Tunalı, Çev.), Sh. 111-112, Remzi Kitabevi: İstanbul.

Kaynaklar

- Alimen, N., Bulut, S. Ö., Karadağ, A. B. (2023), Yapay zekâ, dil ve çeviri, B. Küçükcan & B. F. Yıldırım (Der.), *Yapay zekâ: Disiplinlerarası yaklaşımlar* içinde (ss. 81-103), İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Altuğ, T. (2001), *Dile gelen felsefe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Anantrasirichai, N., & Bull, D. (2021), Artificial intelligence in the creative industries: a review. *Artificial Intelligence Review*, (55), 589–656. <https://doi.org/10.1007/s10462-021-10039-7>.
- Aristoteles, (1993), *Politika* (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bostrom, N. (2021), *Süper zekâ: Yapay zekâ uygulamaları, tehlikeler ve stratejiler* (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Bryson, J. (2010), Robots should be slaves. Y. Wilks (Der.), *Close engagements with artificial companions: Key social, psychological, ethical and design issues* içinde (ss. 63-74). Amsterdam: John Benjamins Publishing.
- Cavanna, A. E. (2022), *Bilinç: Sinirbilimdeki ve zihin felsefesindeki kuramlar* (B. Çakan, Çev.). Ankara: Episteme Yayınları.
- Chakrabarty, T., Laban, P., Agarwal, D., Muresan, S., & Wu, C.-S. (2024). Art or artifice? Large language models and the false promise of creativity, Hawaii '24: ACM (Association of Computing Machinery) CHI conference on Human Factors in Computing Systems, 11–16 Mayıs, 2024, Honolulu, Hawaii, 34 sayfa. <https://doi.org/10.48550/arXiv.2309.14556>.
- Gümüş, Y. E., ve Kocabıyık, Y. (2023), Yapay zekâ teknolojisi yaratıcı yazarlığa karşı: Dijital çağda yaratıcı yazarlığın dönüşümü, *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 13(4), 1178-1191. <https://doi.org/10.7456/tojdac.1323219>.
- Hegel, G. W. F. (2004), *Tinin görüngübilimi* (A. Yardımcı, Çev.). İdea Yayınevi: İstanbul.
- İppolito, D., Yuan, A., Coenen, A., Burnam, S. (2022), Creative writing with an AI-powered writing assistant: perspectives from professional writers, *arXiv: 2211.05030*, <https://doi.org/10.48550/arXiv.2211.05030>.
- Koç, O. (2024), *Daha iyi bir dünya için yapay zekâ*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Larson, E. J. (2022), *Yapay zekâ miti. Bilgisayarlar neden bizim gibi düşünemez* (K. Y. Us, Çev.). Ankara: Fol Yayınları.
- Nyholm, S. (2024), Bir robot (iyi) bir iş arkadaşı olabilir mi? M. Filimowicz (Der.), *Yapay zekâ ve yaratıcı çalışmanın geleceği. Algoritmalar ve toplum* (A. L. Orcan, Çev.) içinde (ss. 27-53). İstanbul: The Kitap Yayınları.
- Shelley, M. (2021), *Frankenstein ya da modern Prometheus* (Y. Yavuz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tunç, G. (2023), Yapay zekâ şiiri öldürür mü? ChatGPT-4 örneğinde sanal zekanın şiir yorumlamasının imkanları ve sınırlılıkları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 1145-1165. <https://doi.org/10.34083/akademik.1316100>.
- Worringer, W. (1985), *Soyutlama ve özdeşleşim* (İ. Tunalı, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yang, D., Zhou, Y., Zhang, Z., Li, T. J-J, LC, R. (2022), AI as an active writer: Interaction strategies with generated text in human-AI collaborative fiction writing, *Joint Proceedings of the ACM IUI Workshop*, Mart 2022, Helsinki, Finlandiya.

KÜRESELLEŞME VE DİLSEL ÇEŞİTLİLİĞİN GELECEĞİ

Kadir CANATAN¹

Giriş

Küreselleşme, işletmelerin, kültürlerin ve ekonomilerin küresel ölçekte birbirine bağlı ve bağımlı hale geldiği süreci ifade eder. Bu olgu, teknoloji, iletişim ve ulaşım alanındaki gelişmelerin kolaylaştırdığı sınırlar ötesi mal, hizmet, bilgi ve fikir alışverişini içerir. Bununla birlikte küreselleşme kapitalist dünya bağlamında pek çok eşitsizlikleri ve bağımlılıkları içerdiği için yansız bir süreç olarak tanımlanamaz. Dünya üzerindeki bilgi, sermaye, işgücü ve kültürlerin dağılımı ve etkileşimi, bazı ülkelerin çıkarına işlerken, bazı ülkelerin de aleyhine işlemektedir.

Küreselleşme kavramı zamanla evrimleşmiştir ve bunu “ilk” olarak ifade eden tek bir kişiyi belirlemek zordur. Ancak, “küreselleşme” terimi 20. yüzyılın sonlarında, özellikle 1980’lerde ve 1990’larda öne çıkmaya başlamıştır. Küreselleşmenin anlaşılmasına önemli düşünürler ve akademisyenler katkıda bulunmuştur. Bunların başında Theodore Levitt gelmektedir. O, 1983’te “*The Harvard Business Review*”da “*The Globalization of Markets*” (Piyasaların Küreselleşmesi) başlıklı etkili bir makale yayınlamış ve küresel pazarların ortaya çıkışını ve küresel bir kitle için ürünleri standartlaştırma fikrini ele almıştır. Bir başka yazar Manfred Steger (2003), küreselleşmenin önde gelen akademisyenlerinden olup konu hakkında kapsamlı yazılar yazmış ve çeşitli boyutlarını tanımlamaya ve analiz etmeye yardımcı olmuştur. Son olarak ekonomist ve Nobel ödüllü Joseph Stiglitz (2002), küreselleşmenin çeşitli yönlerini, özellikle eşitsizlik ve ekonomik politika üzerindeki etkilerini eleştirmiştir. Bu figürler küreselleşme etrafındaki söylemin şekillenmesinde etkili olmuş olsa da, altta yatan fikirlerin kökleri tarih boyunca yaşanan ekonomik ve kültürel alışverişlere dayanmaktadır.

Küreselleşme, ülkelerin, ekonomilerin ve kültürlerin etkileşim biçimini dönüştüren çok yönlü bir süreçtir. Artan ekonomik büyüme ve kültürel değişim gibi sayısız faydaya yol açarken, eşitsizlik ve kültürel homojenleşme gibi sorunlar da ortaya çıkarmaktadır. Tarihsel gelişimini ve çeşitli boyutlarını anlamak, mevcut küresel sorunları ve eğilimleri bağlamlandırmaya yardımcı olmaktadır.

¹ Prof. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, kadir.canatan@izu.edu.tr, ORCID iD: 0000-0003-2358-6051

şandığı durumlara rastlanıldığı gibi karma evliliklerde doğan çocuklar da melez bir kültür yaratabilmektedirler. Başka bir trend etnik ve kültürel milliyetçiliklerin ortaya çıkması ve ulusal-egemen kültürlerle karşı bir direniş sergilemeleridir. Bazen bu direniş çatışma ve terör faaliyetlerine de kaynaklık etmektedir.

Özetle; yüzlerce kültür ve dilin aynı zamanda kaynadığı küresel bir homojenleşme ana bir trend olarak işlerken, bunun yanında heterojenleştirici, melezeleştirici ve direnişçi eylem ve hareketler de tali birer trend olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz konusu teorik senaryoları birleştirmek ve yeni bir kapsamlı teori geliştirmek pekâlâ mümkündür. Ulusal toplumlarda olduğu gibi küresel toplumda da bir hiyerarşi olduğunu kabul edersek, hiyerarşik kültürel gelişme teorisinden bahsedebiliriz. Bu teoriye göre “merkez” ülkeler ve kültürleri daha baskın ve etkili bir konumda iken “çevre” ve “yarı çevre-yarı merkez” ülkeler daha edilgen bir pozisyonda kültürel bir etkileşime girmektedirler. Bu hiyerarşik dünyada sonuçlar/çıktılar, doğal olarak eşit olmayacaktır!

Kaynaklar

- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large: Cultural dimensions of globalization*. University of Minnesota Press.
- Barber, B. R. (1995). *Jihad vs. McWorld: How globalism and tribalism are reshaping the world*. Ballantine Books.
- Bauman, Z. (2000). *Liquid modernity*. Polity Press.
- Canatan, K. (2013). *Avrupa'da ulusal azınlıklar*. Düşün Yayınları.
- Castells, M. (1996). *The rise of the network society*. Blackwell Publishers.
- Jameson, F. (1991). *Postmodernism, or, the cultural logic of late capitalism*. Duke University Press.
- Pieterse, J. N. (2004). *Globalization and culture: Global mélange*. Rowman & Littlefield.
- Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. Sage Publications.
- Steger, M. B. (2003). *Globalization: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Stiglitz, J. E. (2002). *Globalization and its discontents*. W. W. Norton & Company.
- Tomlinson, J. (1999). *Globalization and culture*. University of Chicago Press.
- Wallerstein, I. (1974). *The modern world-system*. Academic Press.
- UNESCO. (2010). *Atlas of the world's languages in danger: Memory of peoples*. UNESCO